

На основу члана 20. став 1. тачка 1. Закона о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, бр: 129/07, 83/14, 101/16, 47/18 и 111/21), члана 13. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС“, број 10/13, 142/14, 103/15, 101/16, 35/23 и 92/23), Правилника о обрасцу и садржини програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја

Обрасцу извештаја о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја („Службени гласник РС“, број 24/15, 111/15, 110/2016, 16/18 и 87/19), Одлуке о буџету општине Косјерић за 2024. годину („Службени лист општине Косјерић“, број 22/23), и члана 40. Статута општине Косјерић („Службени лист општине Косјерић“, број 3/19), Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Косјерић за 2024. годину биће усвојен од стране Скупштине општине Косјерић уз предходну сагласност Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, а на основу члана 66. Статута општине Косјерић („Службени лист општине Косјерић“, број 3/19) о спровођењу и реализацији стараће се Председник општине Косјерић.

ПРОГРАМ ПОДРШКЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПОЛИТИКЕ И ПОЛИТИКЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ЗА ОПШТИНУ КОСЈЕРИЋ ЗА 2024. ГОДИНУ

I. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ И ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ ПЛАНИРАНИХ МЕРА

Анализа постојећег стања

Географске и административне карактеристике: Општина Косјерић се налази у Западној Србији, у Златиборском округу. По површини коју обухвата спада у мање општине Златиборског округа. Обухвата површину од 358 км², подељену на 27 насеља. Просечна густина насељености износи 28 становника/км². Општина се налази на путном правцу I Б-21 Нови Сад-Шабац-Пожега-граница Црне Горе. Други стратешки путни правац је Београд-Ваљево-Косјерић-Пожега. Удаљеност Косјерића од Београда је 146 км. Регионални путни правац Косјерић-Варда-Костојевићи-Бајина Башта (36 км) га директно повезује са западном границом Републике, а регионални путни правац Косјерић-Црнокоса-Ужице (28 км) га најкраћом везом повезује са центром региона. Путни правац Ваљево-Косјерић-Пожега-Чачак (57 км), општину Косјерић повезује са најпрометнијом саобраћајницом Србије и будућим ауто путем Пожега-Београд-Суботица. Пруга Суботица-Београд-Бар, Косјерић директно повезује са Јадранском обалом. Планински венци Маљена, Повлена и Црнокосе (западни, северни и јужни део општине) са насељима и селима углавном изнад 500 м надморске висине. Најмању надморску висину има центар општине, град Косјерић, који се налази на 420 метара у долини реке Скрапеж, чије се главне притоке, Кладороба и Лимац уливају у самом насељу.

Природни услови и животна средина: Од геоморфолошких карактеристика општине Косјерић могу се истаћи многе долине са стрмим и благо нагнутим странама. Веће долине се налазе поред река: Скрапеж, Сечица, Кладороба, Годљевача, Тмуша, Реновица, Ражанска река и Полошница. Већи део општине се ипак налази на брдско-планинском подручју, а део општине се простире на планинама Повлен и Маљен. Земљишни покривач у општини Косјерић је разноврстан и неуједначен, а то је последица разних фактора који утичу на стварање земљишта, пре свега геолошког супстрата, орографске неуједначености, шароликости вегетације као и знатних хидротермичких разлика. Последица шароликог деловања наведених фактора је стварање земљишта која се према стадијуму свог развића могу поделити на генетски развијена, генетски млађа и неразвијена земљишта. У генетски развијена земљишта спадају плитке еродирани и оподзољене смонице, оподзољена средње руда земљишта на кречњаку и ливадска земљишта. Генетски млада недовољно развијена земљишта су плитка, скелетоидна, подзоласта земљишта на шкриљцима, плитка црница на серпентину, плитка скелетоидна земљишта на кречњаку и смеђе скелетоидна карбонатна земљишта на кречњаку. Групу неразвијених земљишта чине скелетна земљишта на серпентину, кречњаку, као и алувијална и делувилална земљишта. У општини Косјерић, од свих набројаних земљишта, по својој генези

најраспрострањенија су млада и недовољно развијена земљишта. Формирање ових земљишта је отежано ерозионим дејством површинских вода, чије је деловање израженије на повећаним нагибима. Ово подручје карактерише умерено – континентална клима са умерено топлим летима и умерено хладним зимама, благим и дугим прелазним добима. Само највиши делови територије (преко 800 м нв) имају слабије изражена обележја субпланинске климе, где су лета прохладна, зиме оштре, а температурне амплитуде мале са топлијим јесенима од пролећа. На основу изнетих података, може се закључити да ова територија припада повољној зони за производњу воћа. На подручју општине Косјерић уочава се и веома правилан годишњи ток температура ваздуха са минимумом у јануару и максимумом у јулу, што се поклапа са периодом максималне вегетације. Период вегетације у овој области се креће од 220-260 дана. Релативна влажност ваздуха на подручју општине се креће од 75-85%, што је уједно и оптимална релативна влажност, чиме се испуњава још један критеријум за успешну производњу воћа. За средње месечне и годишње падавине може се рећи да су неравномерно распоређене. Однос између најкишовитијег месеца и месеца са најмањом количином падавина се креће око 2:1. Количина падавина расте са повећањем надморске висине. Веће количине падавина у урбаном делу општине, Сечој Реци и Бјелоперици, које се налазе на нижој надморској висини, објашњавају се њиховим положајем заштићеним од ветрова. Осунчаност је битан климатски фактор јер утиче на осунчавање и смањење интензитета сунчеве инсолације, спречава излучивање из земљишне површине чиме ублажава колебање температуре. Просечна годишња облачност на подручју општине Косјерић је 65% покривености неба, што није мала вредност. Најмања просечна облачност је у августу (46%), а највећа у новембру (81%). Дужина безмразног периода у току године, односно време од појаве задње слане у пролеће до прве у току јесени утиче на избор појединих врста и сорти за гајење. Дужи период без слане омогућује гајење већег броја биљних врста и сорти. Период појаве слане на подручју општине Косјерић је од септембра до маја са најчешћим јављањем у марту у просеку 9,1 дана. Просечан први дан са појавом слане је 12. октобар а последњи је 4. мај, тако да просечно трајање периода без слане износи 161 дан. За узгој воћа нарочито је значајна појава задње слане у пролеће која може да умањи или тотално уништи целокупан род појединих гајених култура. Појава града везана је за краћи период и уже подручје деловања. Просечно се јавља један дан годишње са највећом честином појаве у јулу од 0,3 дана. Некада прође и више година без појаве града. Појава ветра је највећа зими а најмања у пролеће. Најређе се јављају јужни ветрови. Најчешћа је појава ветра из правца северозапада. Највећа средња брзина ветра јавља се у априлу 1,8 метара у секунди, а најмања у децембру 0,7 метара у секунди. У околини Косјерића постоје бројни стални токови: река Скрапеж, Кладороба, речице Лимац и Годљевача и многи извори од којих су неки и са минералном водом. Скрапеж настаје спајањем две речице: Годљевачом и Сечицом. Његов ток је дуг 26 km након чега се спаја са Ћетињом и Моравицом образујући Западну Мораву. Протицај реке износи од 3 до 5 метара кубних у секунди. Иначе река је омиљено место Косјерских пећароша који се могу похвалити да њихова река има велики број речних врста: клен, скобаљ, поточна пастрмка, кркуша и кечига. Хидрогеолошке карактеристике неког предела чине његове подземне воде и оне које избијају на површину у облику гејзира, слапова или извора. Косјерић нема гејзира, али има бројне изворе минералне воде. Једно од њих је и Таорско врело које се налази на 700 мнв, а температура воде је од 10-15 °C. Представљало је праву атракцију док се није одлучило да се одатле Косјерић напаја водом. Такође познато врело је и Скакавичко врело. Налази се у селу Скакавци (9 km североисточно од Косјерића) и богато је сумповитом водом за коју кажу да је једна од лековитијих у Србији. Познато је и термална вода „Бањица“ у Дубници где је саграђено постројење за прераду и флаширање воде. Биодиверзитет у најширем смислу представља свеукпност гена, врста, екосистема и предела на земљи. Проучавање биолошке разноврсности појединачних региона представља полазну основу његовог очувања, заштите и рационалног коришћења. Међутим, иако представља фабрику природе од непроцењивог значаја за опстанак човека, биодиверзитет је данас изложен негативним, антропогено условљеним променама. Биолошки ресурси су до сада углавном једносмерно искоришћавани, па су данас многе генетске комбинације неповратно изгубљене, врсте ишчезле а одређени екосистеми остали без могућности обнове. Преко 70% површине се користи за разне пољопривредне активности тако да је и флора и фауна условљена гајеним културама и животињама, 9574 ха је слободна површина и то су углавном континенталне листопадне шуме са пропланцима са добром травнатом покривеношћу. Од шумског дрвећа преовлађују: храст, граб, буква, јасен, јасика, липа, багрем, врба, јова, топола итд. Четинари су унети на обронке Дивчибара, Јелове Горе, Повлена вештачким пошумавањем. Површине под шумама су 9.574 ха, а укупна површина расположивог земљишта територије општине је 25.326 ха, па је учешће шума у укупној површини расположивог земљишта 37,8%. Просечна дрвна маса у м3 код лишћара износи 10334, а код четинара 839. Удео техничког дрвета у укупној маси код лишћара

је 10 %, а код четинара 85 %. Пошумљавање на подручју наше општине је било изражено у време самоуправног социјализма, док задњих година а што потврђују и подаци „РЗС“ нема значајнијег планског пошумљавања. Осим изразите фрагментације животних станишта изазване пољопривредним активностима, шуме и други екосистеми су додатно фрагментирани густом саобраћајном инфраструктуром и другим видовима експлоатације и утицаја. Од високе дивљачи заступљена је срна и дивља свиња, а најмасовнији ниски сисари су: зец, лисица, твор, јазавац итд. Изразито је развијена херпето-фауна поготово у кршевитим подручјима општине.

Стање и трендови у руралном подручју

Демографске карактеристике и трендови: По подацима РЗС из 2022. године територија општине Косјерић броји 10175 становника. У градском насељу живи 3723 становника или 37%, док у сеоском 6452 становника или 63%, што јасно говори да већина становништва у општини настањена у селима. Из табеле се јасно виде миграцијони трендови становништва у руралним срединама општине Косјерић, тако поредећи број становника у руралним срединама у 1948. години (17359) и по задњем попису 2022. године (6452), број становника је више од дупло смањен. А ако поредимо 2011. годину (8098) и 2022. годину (6452) број је смањен за 1646 становника у руралном подручју општине или 20,3 %. У погледу градског становништва све до 2002. године био је раст броја становника, а поређењем 2002. у односу на 2022. годину и број градског становништва се смањује. Јасно су уочљиве миграције становника из сеоски средина у градску али задњих година и из градске у веће градове, тако да се број становника из дана у дан на целој територији општине смањује. У погледу старосне структуре у општини Косјерић просечна старост становника износ 47,33 година, а од укупног броја становника (10175) пунолетних становника има 8663 или 85,1%. Просечна старост према полу код жена износи 45,38 година, а код мушкараца 43,97 година у градској средини док у сеоској средини просечна старост женског становништва је 50,92 године, мушког 47,93 године. Пунолетног становништва женског пола има 4361 (50,3 %), а мушког 4302 становника.(49,7%) на нивоу целе територије општине. Укупан број мушког становништва у општини износи 5114 (50,26%) а женског 5061 (49,74%). У градској средини живи укупно 3723 становника оба пола, од чега 1787 мушкарац (48 %) и 1936 особа женског пола (52 %). У руралном подручју живи укупно 6452 становника оба пола, од чега 3327 мушкараца (51,6%) и особа женског пола 3125 (48,4%). Може се закључити да полна структура урбано-рурално подручје је скоро идентична без значајних одступања. Посматрано по старосној структури примећује се да је становништво у руралном подручју у просеку у односу на урбани део старије за 4 до 6 година, посебно су старије жене из руралног у односу на урбани део општине. У погледу образовне структуре постоји велика разлика између градског и сеоског подручја као и у полној структури. Број становника са вишим и високим образовањем је већи у градској средини, а са основним и средњим у сеоској средини. У погледу полне структуре у градској и сеоској области општине Косјерић је више становника женског пола са вишим и високим образовањем него мушког, а нарочито са непотпуним основним образовањем је број већи женског становништва како у сеоским тако и у градским срединама. Последњих деценија на територији општине Косјерић, као и већини општина у Србији, присутно је смањење броја пољопривредног становништва. Томе су допринеле промене у структури делатности на подручју општине. У периоду после 1961. године дошло је до повећања броја активног становништва у секундарним делатностима, када је регрутована радна снага из примарног сектора. Такође је у том периоду дошло и до повећања броја запослених у терцијарним делатностима школству, здравству, угоститељству и другим делатностима овог сектора. Повећање броја запослених у секундарним делатностима извршено је тада преливањем радне снаге из примарних делатности, што се негативно одразило на рурални простор. Напуштање пољопривреде од стране пољопривредног становништва, коме је она до тада била једина радна активност, и прелазак у непољопривредне делатности је деаграризација. Исељавање младог- радно способног становништва из сеоских насеља довело је до неповољне старосне структуре укупног пољопривредног становништва и старења радне снаге у пољопривреди. Низак квалитет радне снаге може се сматрати једним од фактора који отежавају економски развој руралних средина и узрокују низак економски интерес спољних инвеститора. И поред ових негативних миграционих трендова и деаграризације по процени око 63,4 % становништва општине Косјерић се бави пољопривредном производњом.

Табеларни приказ демографских трендова у броју становника у општини Косјерић по годинама:

Насеље	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години	Број становника по години
Година	1984	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011	2022
Општина Косјерић	17.917	18.592	17.898	16.582	16.157	15.478	14.001	12.090	10.175
Град (Урбана средина)	558	698	630	1860	2988	3794	4116	3992	3.723
Села (Рурална средина)	17.359	17.894	17.268	14.722	13.169	11.684	9.885	8.098	6.452

Диверзификација руралне економије: Према степену развијености општина Косјерић спада у другу групу локалних самоуправа. А по стопи незапослености спада у општине са нижом незапослености од 25,8 и стопа незапослености износи 9,4. Број запослених на 1000 становника (322) је мањи од Републичког просека (347), а посебно је мало учешће жена у укупном броју запослених (42,56 %). Проценат запослених у пољопривреди, шумарству и водопривреди значајно је мањи од Републичког и Регионалног просека. Такође, прерађивачка индустрија је значајна у погледу радне ангажованости становништва и изнад је Републичког и окружног просека захваљујући развијеном сектору прераде пољопривредних производа (хладњаче). У погледу просечних зарада у поређењу од 2018-2022. године бележи се стагнација и благи раст, у поређењу са Регионом и Републиком просечне нето зараде су нешто више, на овај просек посебно утиче добро пословање фабрике Цементa „Титан“, иначе у другим областима просечне зараде су често и испод Републичког просека. Кретање основних индикатора тржишта рада (стопе незапослености, запослености и активности) показује да посматрано на републичком нивоу нема значајнијих разлика током последње деценије на релацији урбано, односно рурално. Рурална популација радног узраста има више стопе активности и запослености јер руралне средине пружају већу могућност запошљавања ниже образованих лица. Структура запослености сеоског становништва по секторима динамично се мењала током последњих година. Запосленост у пољопривреди има и даље високо место у поређењу са другим секторима и креће се у интервалу 50-55 %. Тек сваки четврти односно пети становник сеоских насеља ради у индустрији, и све их је мање. С друге стране, сеоско становништво све је више запослено у терцијарном сектору где постоји већа стабилност у делатностима овог сектора, али где постоји и раст запослених (сектор јавне администрације, образовања и комуналних услуга). Приходи сеоских домаћинстава највећим делом потичу од прихода из радног односа (редовног и додатног), а одмах потом следи учешће пензија. Од укупног броја становника у руралном делу општине 30 % чине пензионери. Приходи од пољопривреде варирају из године у годину због специфичности саме производње „фабрика под отвореним небом“ укупно расположивих средстава домаћинстава. Родне неједнакости у домену економске партиципације су веома изражене међу руралном популацијом. Међу женама је мање учешће активних лица, мање запослених и мање оних које раде ван пољопривреде, него међу мушкарцима. Поред жена, млади на селу се такође суочавају са великим ризицима од искључености са тржишта рада. У циљу подстицања младих да остану да живе и раде у сеоским подручјима, потребно је повећати атрактивност ових подручја за инвестиције. Важан приоритет за рурални развој јесте обнова и развој руралне инфраструктуре (путеви, водоснабдевање, канализација, електрична енергија, информационе и телекомуникационе услуге итд.). Пољопривреда као примарна делатност није у довољној мери успела да искористи постојеће привредне потенцијале за организацију производње. Природне услове нису увек пратили одређени друштвено економски чиниоци, а пре свега сигурност у пласману готових производа. У периоду после 2000. године спроведене су бројне реформе које су утицале на промене макроекономског амбијента а што је имало за последицу смањење броја запослених и раст незапослености. Стварање стимулативног амбијента од стране државе локалне самоуправе за развој малих и средњих предузећа и предузетништва у руралним подручјима доприноси диверзификацији руралне економије и задржавању младих људи на селу, у пољопривреди и непољопривредним занимањима. У том смислу потребно је осмислити што квалитетнију развојну стратегију, стимулацију пореских олакшица, субвенција, кредита под повољним условима и др. Улога руралних подручја да обезбеђују јефтину радну снагу и сировине за прерађивачку индустрију у урбаним подручјима је неодржива, јер дугорочно доводи до бројних неравнотежа у развоју из разлога миграционих кретања становништва из села у град. Сеоски туризам у селима Косјерића своје почетке бележи раних седамдесетих година када су први „Београђани“ стигли у села Сеча Река, Варда и

Мионица. У наредним годинама овај вид туризма прихватили су и мештани села Скакавци, Росићи, Горњи Таор. Неко време, кажу домаћини, могло се веома лепо зарадити, а број домаћинстава која су примала госте излазио је до 50. По подацима РЗС из 2022. године број туриста у општини Косјерић био је 785, а забележено је 2936 ноћења. Сам географски положај, културно-историјско наслеђе, домаћа радиност, традиционални производи Косјерског краја, постојање локалних манифестација и дуга традиција бављења руралним туризмом чине општину Косјерић препознативом у овој области. Задњих година дошло је до развоја туристичке инфраструктуре и веће и разноликије понуде у туризму. Посебно у овој области предњаче села Мионица и Росићи. Изникла су читава насеља препознатива по сеоском туризму попут домаћинстава „Гостољубље“, „Милогошће“ и многа друга која туристима поред хране припремљене на традиционални начин нуде и садржаје спортског, рекреативног, историјског и културног карактера. Већим улагањем средстава у сеоски туризам допринело би запошљавању младих у овој области и смањењу миграције становништва из села у град.

Просечне зараде без пореза и доприноса по запосленом по годинама приказане су у табели (извор: РЗС-Општине и региони у РС, 2023.г.):

Регион/Област	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Србија	49.650	54.919	60.073	65.864	74.933
Златиборска област	43.006	46.800	50.890	55.995	62.637
Косјерић	43.974	46.909	51.108	55.773	62539

Рурална инфраструктура: Путна инфраструктура: Мрежу јавних путева на територији општине Косјерић чине државни, општински путеви и улице: - Државни пут I Б-21: Нови Сад - Ириг - Рума - Шабач - Коцељева - Ваљево - Косјерић - Пожега - Ариље - Ивањица - Сјеница у дужини од 32 km са коловозом од асфалта; - Државни пут II А - 174: Ужице - Каран - Косјерић - Сеча Река - Варда - Јакаљ - Костојевићи у дужини од 27,36 km са коловозом од асфалта; - Државни пут II А - 175: Жупањак - Боговођа - Мионица - Брежђе - Дивчибаре - Каона у дужини од 7,52 km са коловозом од асфалта; - Државни пут II Б - 338: Ваљево - Лелић - Варда у дужини од 12,4 km са коловозом од асфалта на деоници од 5 km; - Државни пут II Б - 339: Јакаљ - Јелова Гора - Варда у дужини од 5 km са коловозом од асфалта; - Општински путеви у дужини од 81 km од којих је 69,5 km са коловозом од асфалта - Некатегорисани путеви у дужини од 471 km који представљају важније саобраћајнице. Укупна дужина улица у општини Косјерић износи 25 km. Државни пут I Б-21, поред железничке пруге Београд - Бар представља најважнију саобраћајницу која повезује општину Косјерић са државним путем I А - 2 Београд - Горњи Милановац - Чачак - Пожега и ујено представља и једну од најзначајнијих саобраћајница у Републици Србији. Наведени државни пут је паралелан са железницом и није значајно оптерећен локалним саобраћајем. Међутим, државни пут II А - 174 пролази кроз централно језгро Косјерића и поклапа се са улицама Карађорђевог и Светосавског улицом и улицом Живојина Мишића, које су уједно и најважније улице у општини што их оптерећује транзитним саобраћајем (транзит је фреквентан због цемента) што има за последицу гужве на улицама и раскрсницама у централној зони Косјерића. Стање на најважнијим државним путевима у општини Косјерић се разликује у зависности од деонице. На путу I Б-21 на деоници од Бачеваца до Мрчића коловоз се налази у јако лошем стању, где поред тога коловоз има подужни нагиб 6% уз велики број кривина малог радијуса што отежава одвијање саобраћаја, нарочито у зимским условима. Друга деоница пута од Мрчића до Косјерића се налази у релативно добром стању јер је коловоз већим делом реконструисан у претходних десетак година, али је задржано 5 мостова ширине 4 м што представља проблем за безбедно одвијање саобраћаја. Деоница пута од Косјерића до Пожеге- у току је реконструкција. На путу II А - 174 на деоници од Косјерића до Ужица коју карактерише мала фреквенција саобраћаја коловоз се налази у добром стању, али је потребно појачати редовно одржавање пута. Мрежа општинских путева је модернизована. На територији општине постоји око 471 km некатегорисаних путева који су препознати као значајнији путеви правци. Улице на подручју урбане зоне су већином у добром стању. У 2023. години извршена је реконструкција дела Карађорђевог улице. Водоснабдевање-пречишћавање и дистрибуција воде: Насељена места у општини Косјерић: Косјерић, Сеча Река, Ражана, Варда и Маковиште имају изграђену водоводну и делом канализациону мрежу. Становници мање насељених места имају мање водоводе за једно или неколико домаћинстава. Већина водовода у руралним срединама је изграђена без пројектне документације и одговарајућих водопривредних сагласности и дозвола, па и сама контрола квалитета воде у оваквим водоводима је на

ниским нивоу. По подацима РЗС у општини Косјерић 1.748 домаћинство има прикључак на водоводну мрежу. Већи локални водоводи су изграђени и у руралним срединама: Росићима, Тубићима, Шеврљугама, Годљево, Парамуну, Полошници и другим руралним срединама. Подручје града и околине покрива градски водовод са изворишта „Таор“ удаљеног 12500 метара. Последњих година извршена је значајна реконструкција на примарној а делимично и на секундарној водоводној мрежи, чиме су делимично смањени губици воде од сабирног резервоара до крајњег потрошача. Канализација-пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода: Постојећа градска канализациона мрежа изграђена је по уобичајном систему, а уређаји за пречишћавање отпадних вода не постоје на главним канализационим излазима. Евидентан је и недостатак кишне канализације на градском подручју. У сеоским срединама канализациона мрежа, осим делимично у Ражани, углавном не постоји. Отпадне воде се испуштају директно у отворене водотокове, некавалитетне септичке јаме, површинско земљиште и сл. По подацима РЗС по попису становништва из 2022. године 1.654 домаћинства је прикључено на канализациону мрежу. Што се тиче испуштања отпадних вода по подацима РЗС у општини Косјерић је 366.000 м³. Енергетска инфраструктура: Електро-енергетска инфраструктура Општина Косјерић располаже електроенергетским објектима који задовољавају тренутне потребе потрошача. Примарни извор електричне енергије је ТС 110/35kV Косјерић снаге 20 MVA која је прикључена на 110kV далековод Ваљево1 - Севојно односно на далековод бр.116/1 из правца Ваљева и далековод 116/2 према Севојну, са изводом бр. 178 за ТС 110/6 Цементара и за Е.В.П -Косјерић. Наведени далеководи су у мањој мери ограничавајући фактор за будући развој подручја, јер се у заштитним зонама истих не могу градити објекти било које врсте. Из примарне ТС 110/35kV Косјерић преко 35kV далековода напајају се три (3) ТС 35/10kV укупне инсталисане снаге 15,5 MVA. Са истих су одговарајућим 10kV водовима прикључене су ТС 10/0.4kV, којих на територији општине Косјерић има укупно 167 са инсталисаном снагом 32 MVA. Комплекс цементаре електричну енергију добија из ТС 110/6kV снаге 2x12,5 MVA и из ТС бр.2 6/0.4 kV укупне снаге 3x1250 KVA + 1x250 KVA која је прикључена на ТС 110/6kV. Најугроженији део електроенергетског система општине Косјерић, представља нисконапонска мрежа која је у знатној мери изграђена на дрвеним стубовима који су дотрајали и пресеком проводника који је услед повећања потрошње постао недовољан - неодговарајући, што за последицу има велике губитке електричне енергије и неодговарајући квалитет напајања. Наведену мрежу је неопходно сукцесивно реконструисати постављањем бетонских стубова уз угрдању проводника одговарајућег пресека. Највећи напредак у снабдевању електричном енергијом потрошача у руралним срединама општине Косјерић постигнут је 2011. године отварањем Трафо-станице 35/10 и Далековода дужине 12 км у засеку Зекићи, чиме се потпуно осигурава стабилност и ефикасност електро енергетског система у општини Косјерић, а посебно у „малинарским селима“ Сеча Река, Годљево, Маковиште, Варда, Руда Буква и Годчево где се произведе око 6 милиона килограма малине годишње. Вредност ове инвестиције била је око 1.2 милиона евра при чему је 90 % пројекта финансирало Привредно друштво „Електросрбија Краљево“ као део система ЕПС-а, а 10% инвестиције је финансирала општина Косјерић. Топлотна енергија и гасификација: Даљинско грејање из градске топлане обухвата ужи центар града, објекте са колективним становањем, установе и мањи број привредних и индивидуалних стамбених објеката. Гасификација Косјерића је извесна обзиром да су завршени радови на изградњи магистралног гасовода и дистрибутивне станице и реализована поједина идејна решења од дистрибутивне станице до топлане, те појединих крајњих потрошача у граду. У руралним срединама становништво за грејање углавном користи топлотну енергију од дрвета. Распоживост фиксне и мобилне телефоније: Телекомуникациона инфраструктура на подручју Општине Косјерић је у релативно добром стању. Тренутно на територији општине има 2988 телефонска претплатника (податак РЗС) и следећи телекомуникациони објекти: • ИС «Косјерић» , EWSD/RDLU/4800, капацитета 3056 прикључака, од чега 3008 аналогних и 48 дигиталних 2 B+D (ISDN -базни приступ), монтиран је DSLM Косјерић (Huawei MA 5600); • ЧН «Косјерић», ИСКРА И -58А, капацитета 3000 аналогних прикључака, од чега 2268 директних и 732 двојника; • АТЦ «Косјерић» је повезана са надређеном централом у Ужицу дигиталним системом преноса преко оптичког кабла. Веза ИС «Косјерић» EWSD/RDLU/4800 са надређеном ХОСТ-ом Ужице је изведена путем 480 преносника, а веза ЧН «Косјерић», ИСКРА И - 58А и централе у Ужицу је изведена путем 224 преносника; • Приступна мрежа је комбинованог типа и састоји се од 8 кабловских подручја. Поред подручја града положени су нови каблови у Сечој Реци од Годљева преко Сече реке до Доње Полошнице, урађена је нова разводан ТФ мрежа са самоносивим DSL кабловима. Од Варде према Костојевићима и од Варде према Сечој Реци урађена је разводна ТФ мрежа са самоносивим DSL кабловима. Поред каблова положена је и оптичка цев. Пријем сигнала мобилне телефоније зависи од мреже, тако да поједини оператери нису својим корисницима у удаљенијим селима општине омогућили квалитетан сигнал мобилне телефоније.

Поштански саобраћај, приступ интернету и јавном информисању: Поштански саобраћај на територији општине Косјерић, а посебно на руралном подручју је слабо развијен. На територији општине постоје 4 поште. Једна је у самом насељу и поштански саобраћај се одвија сваког радног дана у недељи. У три већа села (Варда, Сеча Река и Ражана) постоје поште које раде неколико дана у недељи. У погледу приступа интернету постоје проблеми у сеоским срединама из разлога застарелих централа и кратком мрежом оптичких каблова, тако да доста телефонских претплатника нема могућност приступа интернету или је квалитет интернет везе (брзина протока информација) лош. Постоје разни модели приступа интернету и у овим подручјима ткз. бежични интернет, мобилни интернет и сл., али је њихов квалитет далеко испод квалитета у градској средини. У погледу јавног информисања у општини постоји један локални радио. Радио 106 је приватни радио који поред забавног има и информативни карактер. На подручју општине видљив је сигнал и две регионалне телевизије: ТВ Лав из Ужица и Телемарк из Чачка и др. Ове телевизије преносе значајна дешавања на локалном нивоу. Такође, становништво општине се информише и путем других радија, телевизија и писаних медија који нису локалног карактера. Управљање отпадом на територији општине Косјерић: Општина Косјерић је заједно са општинама (градовима) Чачак, Ужице, Пожега, Ариље, Ивањица, Лучани, Чајетина и Бајина Башта оснивач Регионалног центра за управљање отпадом Дубоко, где се довози сакупљени комунални отпад са територија поменутих општина у циљу његовог даљег третмана (рециклажа, депоновање). Није позната укупна количина комуналног отпада која се произведе на територији општине Косјерић, а у депонију Дубоко се отпреми годишње око 2000 тона. Простор бивше депоније Пијучка чесма је делимично уређен и ограђен. Одлагање отпада на том простору је контролисано, а лагерован отпад се одвози у Дубоко. Организовано сакупљање отпада у сеоским срединама се врши постављањем контејнера у насељеним местима: Варда, Сеча Река и Ражана и превозињем истог до депоније. Међутим, већи део руралног подручја општине нема организовано скупљање и одлагање отпада. Тако отпад из сеоских домаћинстава често завршава у шумама, речним водотоцима или се спаљује, што негативно утиче на животну средину.

Показатељи развоја пољопривреде

Пољопривредно земљиште: Укупна површина расположивог земљишта пољопривредних газдистава у општини Косјерић износи 25.326 ха, пољопривредног земљишта 19.481 ха, а површина коришћеног пољопривредног земљишта износи 13.374 ха, а то у укупној површини јединице локалне самоуправе чини 37,36%. Највећи број газдинстава (1001) има 2-5 ха коришћеног пољопривредног земљишта. Са становишта коришћења пољопривредног земљишта по категоријама: - Оранице и баште 2.406 ха; - Ливаде и пашњаци 8.415 ха; - Воћњаци 2.379 ха; - Расадници 5 ха; - Окућнице и остало 169 ха. У погледу бонитета и катастарских класа у општини Косјерић је разноврсна структура земљишта. Највеће површине припадају 4 и 5 катастарској класи. По културама највеће површине под њивама су од 5 до 8 катастарске класе, воћњаци 6 кат. кл., ливаде од 3 до 5 кат. кл. и пашњаци од 4 до 5 кат. класе. По механичком саставу и хемијским особинама земљишта у општини можемо поделити на две основне групе и то лака зелишта са повећаном киселости и тежа земљишта приближно неутралне рН вредности. Земљишта прве групе се претежно налазе на већим надморским висинама и уз мелиоративне поправке у смислу киселости одлична су за воћарску производњу. Други тип земљишта карактеристичан је за равничарски део општине и на њему се претежно гаје житарице и крмно биље. На територији општине Косјерић наводњава се 170 ха пољопривредног земљишта, а наводњавање користи 267 пољопривредних газдинстава. Највише се наводњавају воћњаци (посебно малињаци) на површини од 96 ха, затим оранице и баште 62 ха, ливаде 1 ха и остали стални засади 2 ха. По начину наводњавања 56% се наводњава површински, 21,2 % орошавањем и 22,8% кап по кап. Главни извори воде за наводњавање су: подземне воде на газдинству 30,2%, површинске воде ван газдинства 28,8%, воде из водовода 24,9%, површинске воде на газдинству 10,2% и остали извори 5,8%. Укупна површина пољопривредног земљишта у својини Републике Србије која се налази на територији општине Косјерић износи 274,7269 ха. Тренутно је 13,5268 ха у закупу.

Расположиво пољопривредно земљиште приказано табеларно (Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

Укупно ха	Коришћено пољ. земљиште	Некоришћено пољ. земљиште	Шумско	Остало
25.326	13.374	1.134	9.574	1.244

Вишегодишњи засади: Воћарска производња од свих грана пољопривреде у општини Косјерић има највећи значај. Великом значају воћарства допринели су погодни земљишни, климатски и други услови. Земљишни покривач у општини Косјерић је разноврстан и неуједначен, а то је последица разних фактора који утичу на стварање земљишта. Пре свега геолошког супстрата, орографске неуједначености, шароликости вегетације као и знатних хидротермичких разлика. Последица шароликог деловања наведених фактора је стварање земљишта која се према стадијуму свог развића могу поделити на генетски развијена, генетски млађа и неразвијена земљишта. У нашој општини од свих набројаних земљишта по својој генези најраспрострањенија су млада и недовољно развијена земљишта. Формирање ових земљишта је отежано ерозионим дејством површинских вода, чије је деловање израженије на повећаним нагибима. Међутим, ова земљишта су изразито лаке структуре и погодна су за подизање засада воћних врста. Подручје општине Косјерић је претежно брдско планинско подручје. Подручје општине Косјерић има умерено континенталну климу. За ово подручје карактеристична су умерено топла лета и умерено хладне зиме, блага и дуга прелазна доба. Само највиши делови (преко 800 м.нв.) имају слабије изражена обележја субпланинске климе, где су лета прохладна, зиме оштре, а температурне амплитуде мале са топлијим јесенима од пролећа. На основу изнетих података, може се закључити да ова територија у глобалу припада повољној зони за производњу воћа. У подручјима наше општине уочава се и веома правилан годишњи ток температура ваздуха са минимумом у јануару и максимумом у јулу, што се поклапа са периодом максималне вегетације. Период вегетације у овој области се креће од 220-260 дана. Релативна влажност ваздуха на подручју општине се креће од 75-85%, што је уједно и оптимална релативна влажност, чиме се испуњава још један критеријум за успешну производњу воћа. За средње месечне и годишње падавине може се рећи да су неравномерно распоређене. Однос између најкишовитијег месеца и месеца са најмањом количином падавина се креће око 2:1. Количина падавина расте са повећањем надморске висине. Веће количине падавина у Косјерићу, Сечој Реци и Бјелоперици, које се налазе на нижој надморској висини, објашњавају се њиховим положајем заштићеним од ветрова. Влажност ваздуха је врло значајан климатски елемент за живи свет, пре свега за развој биљака и здравље људи, зависи директно од температуре ваздуха и падавина, а посредно од осталих климатских фактора. Осунчаност је битан климатски фактор јер утиче на осунчавање и смањење интензитета сунчеве инсолације, спречава израчивање из земљишне површине чиме ублажава колебање температуре. Просечна годишња облачност на подручју наше општине је 65% покривености неба, што није мала вредност. Најмања просечна облачност је у августу (46%), а највећа у новембру (81%). Дужина безмразног периода у току године, односно време од појаве задње слане у пролеће до прве у току јесени утиче на избор појединих врста и сората за гајење. Дужи период без слане омогућује гајење већег броја биљних врста и сората. Период појаве слане на подручју наше општине је од септембра до маја са најчешћим јављањем у марту у просеку 9,1 дан. Просечан први дан са појавом слане је 12 октобар а последњи је 4 мај, тако да просечно трајање периода без слане износи 161 дан. За узгој воћа нарочито је значајна појава задње слане у пролеће која може да умањи или тотално уништи целокупан род појединих гајених култура. Појава града везана је за краћи период и ужеподручје деловања. Просечно се јавља један дан годишње са највећом честином појаве у јулу од 0,3 дана. Некада прође и више година без појаве града. Појава ветра је највећа зими а најмања у пролеће. Најређе се јављају јужни ветрови. Најчешћа је појава ветра из правца северозапада. Највећа средња брзина ветра јавља се у априлу 1,8 метара у секунди, а најмања у децембру 0,7 метара у секунди. У општини Косјерић под воћњацима се налази 2.379 ха што чини 17,79% од укупно коришћеног пољопривредног земљишта. Од укупне површине под воћњацима, плантажних воћњака има 1604 ха (67,42%), а екстензивних 776 ха (32,62%). Овај податак нам говори о подизању све више интензивних воћних засада нарочито задњих десет година кроз разне подстицајне мере локалне самоуправе и ресорног министарства. Из приложене табеле се види да највећи значај за општину Косјерић у погледу воћарске производње имају воћне врсте малина и шљива које и заузимају највеће површине. Развојем воћарства активира се боља запосленост сеоског газдинства, при чему се сви чланови породице укључују у производњу, нарочито у периоду бербе. У систему интензивног гајења, део воћарске производње је намењен извозу, део домаћем тржишту, а мањи део породичној потрошњи. Малина се по подацима РЗС гаји на површини од 503 ха, а реално задњих година та површина је дуплирана и укупна годишња откупљена количина зависно од године, а према подацима хладњача које откупљују овај производ износи 6000-8000 тона малине. У последњих 30-так година производња малине је постала веома

значајна и економски најисплативија делатност биљне производње у Косјерићу. Шљива се на подручју наше општине гаји на површини од 1684 ха, број родних стабала је 586.032, просечан принос по стаблу износи 20-25 кг. Род шљиве је веома нестабилан из разлога спорог увођења новог сортимента и слабе агротехнике, помотехнике и заштите од болести и штеточина. Род шљиве на подручју општине креће се од 3000 тона у неродним годинама до 5000 тона у родним годинама. Укупна количина на бази горе наведене производње љуте ракије је 74765 тона или близу 75 вагона по години. Тим подацима обухваћене су површине под старим аутохтоним сортама шљиве (трновача, рановача, маџарка, црвена ранка) и новијим (Стенлеј и Ча-селекције). У већини случајева ради се о екстензивној производњи, што у прилог тога говори наведени принос. По производњи шљиве и квалитетне ракије Косјерићки крај је познат од давнина, међутим у новије време ту производњу је потисла производња малине, са бољом економском исплативошћу гајења. Општина Косјерић поседује добре агроеколошке услове за гајење и других воћних врста (јагода, јабука, купина, крушке, дуње и др.)

Површине под воћним културама у општини Косјерић (Извор : РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

јабуке	крушке	вишње	шљиве	ораси	лешници	остало	малине	купине	јагоде	остало бобичасто воће
86	27	12	1684	24	5	18	503	10	2	9

Сточни фонд: После производње малина и шљива, сточарство је најважнији сегмент пољопривредне производње у општини Косјерић. Међу најзначајнијим гранама сточарске производње је говедарство (млеко и говно) и овчарство, док су свињогајство и живинарство мање заступљене гране сточарства, а претежно су оријентисане за сопствене потребе, а у мањем обиму и за тржиште. У погледу природних услова може се рећи да су они на подручју општине Косјерић идеални за бављење сточарском производњом. На већим надморским висинама добро успевају траве па ово подручје обилује мноштвом пашњака, природни и сејаних ливада, као и другог крмног биља. У равничарским деловима општине добро успевају житарице што даје одличну базну основу за развој сточарства. Ограничавјући фактори у сточарској производњи су: већа исплативост воћарске производње, отежан пласман, нестабилне цене и недостатак адекватних објеката (фарми) за држање домаћих животиња. У општини Косјерић од укупне површине коришћеног пољопривредног земљишта (13.374 ха), ливада и пашњака има 8.415 ха (62,92 %), а ораница и башта 2.406 ха (17,99 %). Од укупне површине под ораницама и баштама под житима има 1373 ха, махунаркама 17 ха и крмним биљем 772 ха. Ови подаци нам јасно говоре о великом значају сточарске производње и великим површинама под ливадама, пашњацима, крмним биљем, житарицама и махунаркама као основе за овај вид производње. У погледу објеката за држање стоке може се констатовати да је њихов број и капацитет далеко већи од тренутног бројног стања домаћих животиња у општини Косјерић. Пласман домаћих животиња се углавном врши путем накупаца стоке, пијацама а мањи део се предаје регистрованим кланицама. Број условних грла нам говори о интензивности сточарске производње, а у општини Косјерић највећи број пољопривредних газдинстава имају мање од 4 условна грла на газдинству. Ниједно пољопривредно газдинство нема преко 50 условних грла, тј. производња је углавном екстензивна осим неколико већих фарми. Укупан број ПГ који се баве говедарством као граном сточарства на подручју општине Косјерић је 1315, а највећи број пољопривредних газдинстава има 1-2 говечета, што показује да је ова производња углавном пратећа другим гранама пољопривреде. Укупан број ПГ који се баве овчарством као граном сточарства на подручју општине Косјерић је 1942, па је стање у овчарству нешто боље него у говедарству, тако да највише пољопривредних газдинстава има од 10 до 49 оваца на газдинству. Укупан број ПГ који се баве свињарством као граном сточарства на подручју општине Косјерић је 1620, свињарство је веома слабо развијено, тако да највећи број пољопривредних газдинстава има 1-2 грла свиња и гаји их за сопствене потребе, а ниједно газдинство у општини нема преко 49 грла свиња. Укупан број ПГ која се баве живинарском производњом је 1998, највећи број пољопривредних газдинстава има 1-49 грла живине, па је ова производња углавном за сопствене потребе газдинства и мањег је значаја у општини и поред погодних услова за бављење овом производњом. У погледу пчеларства на подручју општине Косјерић има око 2.400 кошница, пчелари су углавном организовани у оквиру Удружења „Миладин Зарић Мишо“ преко кога и продају своје производе. Пчеларство из године у годину има све већу перспективу из разлога стабилног тржишта пчелињим производима. Поред биљне производње, сточарство је по рангу најстабилнији фактор за стабилизацију пољопривредне производње у нашој општини. Међу најзначајнијим гранама сточарске производње је говедарство (млеко и говно) и овчарство,

доксвињогојство и живинарство су мање заступљене, а претежно за сопствене потребе газдинства, а у мањој количини и тржишту. За говедарску производњу може се рећи да је и даље на екстензивном нивоу. Од раса највише је заступљено домаће шарено и сименталско говече, затим источно фризијско само на узорнијим фармама. Просечна млечност у току лактације износи око 4.000 литара. Последњих година увођењем вештачког осемењавања као један од начина селекције знатно су се поправиле производне особине у говедраству. Овчарство: Развоју овчарске производње у задње време придаје се већи значај иако зато има изванредних природних ресурса и економске оправданости. Овце су веома рентабилне животиње са мало захтева у смислу исхране, неге и држања, корисне за побољшање квалитета пашњачких површина. У нашој општини од расног састава оваца присутне су следеће расе: праменка (сјенички сој), а у новије време се постепено уводи виртемберг и мелези у типу праменке и виртемберга. У нашој општини узгој оваца је пре свега намењен за месо. С обзиром да је ово брдско планинско подручје није ни чудо што говедарска производња представља значајан фактор у стратегији развоја пољопривреде. Интензивирањем сарадње са индивидуалним произвођачима у наредном периоду треба тежити: -побољшању расног састава; -унапређењу производње и повећању обима производње сточне хране; Мере које се морају систематски спроводити су: -повећање броја крва; - примењивање вештачког осемењавања свих грла; - набавка квалитетног семена за вештачко осемењавање; - вођење матичне евиденције и контрола производних својстава; - уредно спроводити контролу здравственог стања; - финансијски помоћи ову производњу од стране ЛС кроз разне видове (регресе, опрему и машине). Што се тиче овчарске производње, треба настојати да се иста омасови и поправи расни састав. У појединим брдско- планинским газдинствима постоје услови за подизање озбиљних фарми и преко 50 грла (велике површине под пашњацима и другим површинама које се не могу искористити за гајење других биљних култура). Такође, инсистирати на изradi савремених објеката за смештај оваца, који би били рентабилни и брзо исплативи. Вршити и мелиорацију пашњака, ради побољшања квалитета испаше, па самим тим утицати на повећање брзине прираста. Поред тога што се овце тренутно гаје само за месо, требало би стимулисати гајење истих и ради млека (сиреви, кисело млеко), вуне и коже (организовати откуп).

Табела: Газдинства према броју условних грла (Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

ПГ	Укупно условних грла	<4УГ	5 - 9	10 - 14	15 - 19	20 - 49
2447	7800	2385	483	63	11	7

Механизација, опрема и објекти: У погледу опремљености механизацијом, опремом и објектима може се рећи да није на адекватном нивоу за успешну и економски исплативу производњу. Највећи проблем је у старости механизације (преко 20 година) као и спором увођењу нових технолошких решења. Подстицајним средствима ресорног министарства и општине Косјерић постоје одређени помаци и у овој области али су они још увек недовољни. Укупан број пољопривредних газдинстава која поседују једноосовинске тракторе на подручју општине Косјерић је 751, двоосовинске 1309 и комбајне 73 пољопривредна газдинства. У погледу старости механизације 96,7 % трактора у општини има старост већу од 10 година, слична је ситуација и код комбајна што указује на катастрофално стање у погледу осавремењавања механизације на газдинству. У погледу опремљености прикључним машинама ситуација није ништа боља у погледу броја и старости прикључака, а што се тиче објеката за смештај стоке запажа се недостатак савремених објеката који би одговарали стандардима и захтевима ЕУ. Објеката за одлагање и смештај стајњака може се рећи да постоје само код већих фармера и то су углавном ткз. осочне јаме, а пошто у погледу сточарства у општини доминирају пољопривредна газдинства чија је производња углавном за сопствене потребе, одлагање стајњака се врши на неадекватан, примитиван начин.

Табела: Бројно стање прикључних машина у општини Косјерић, (Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

Берачи кукуруза	Плугови	Тањираче	Дрљаче	Сетвоспремачи	Ротофрезе	Растирачи минералног ђубрива	Растурачи стајњака	Сејалице	Прскалице	Приколице	Косилице
14	968	141	797	3	293	64	57	220	530	1124	1028

Радна снага: У погледу радне снаге због присуства негативне миграције становника из села у град, као и лоше старосне структуре може се рећи да су пољопривредна газдинства на подручију општине Косјерић са малим бројем чланова. Највећи број газдинстава има 1-2 члана на породичном газдинству, а приметан је веома мали број (5) стално запослених на газдинству. У погледу односа између стално запослених на газдинству и сезонске радне снаге већи је број годишњих радних јединица сезонске радне снаге. Ово се може објаснити сезонским карактером појединих производних циклуса (берба малине, вађење кромпира, купљење шљива, балирање итд.). Према стручној спреми и нивоу обучености на пољопривредним газдинствима запажа се недостатак стручних кадрова, тако да већина домаћинстава своју производњу заснива само на искуству стеченом у пракси. У породичним газдинствима ангажована радна снага је највише у облику сезонске радне снаге. Веома је негативна и старосна структура пољопривредне радне снаге и она је просечно већа од 50 година.

Табела: Газдинства према броју чланова и стално запослених на газдинству на територији општине Косјерић (Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

Укупно	1 - 2	3 - 4	5 - 6	7 и више
2949	1934	825	179	11

Структура пољопривредних газдинстава: Укупан број регистрованих пољопривредних газдинстава на подручију општине Косјерић је 2434, а укупан број домаћинстава на подручију ЈЛС је 4004, процентуално учешће ПГ у укупном броју домаћинстава износи 60 %. Укупна површина коришћеног пољопривредног земљишта износи 13.374 ха или 37,36% од укупне површине општине Косјерић. Према структури коришћеног пољопривредног земљишта оранице и баште чине 2.406 ха (17,99%), ливаде и пашњаци 8.415 ха (62,92%), воћњаци су на површини 2379 ха што чини 17,79 %, окућница, расадници и остало је на остатку искоришћених пољопривредних површина. Просечна површина коришћеног пољопривредног земљишта по газдинству у општини Косјерић износи 4,54 ха, највећи број пољопривредних газдинстава (1101) користи од 2-5 ха пољопривредног земљишта. У погледу броја условних грла домаћих животиња по ха коришћеног пољопривредног земљишта износи 0,58 што указује на екстензивност сточарске производње.

Табела: Газдинства према броју условних грла (Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године):

ПГ	Укупно условних грла	<4УГ	5 - 9	10 - 14	15 - 19	20 - 49
2447	7800	2385	483	63	11	7

Производња пољопривредних производа: Укупна површина расположивог земљишта на подручју општине Косјерић износи 25.326 ха. Од тога укупна површина коришћеног пољопривредног земљишта на подручју општине је 13.374 ха, а преостали део је пољопривредно некоришћено земљиште (1.134 ха), шумско земљиште (9.574 ха) и остало земљиште (1.244 ха). Према подацима пописа пољопривреде из 2012. године на подручју општине Косјерић биљна производња се одвија на 13.374 ха: - 168 ха чине окућнице или 1,26 %; - 2406 ха чине оранице и баште или 17,99%; - 8415 ха чине ливаде и пашњаци или 62,92%; - 2379 ха чине воћњаци или 17,79%; - 5 ха чине расадници или 0,04%; - 1 ха је под осталим културама или 0,01%. Најзначајнија ратарска култура на подручију општине Косјерић је кукуруз, а повртарска кромпир. Од воћарских култура по значају доминира производња малине и шљиве. По статистичким подацима малина се гаји на површини од 503 ха са просечним приносом од 8,5 т/х, а шљива на 1684 ха са просечним приносом од 3,5 т/ха. У погледу сточарске производње најзначајније гране су говедарство, овчарство, свињарство, а у задњих година приментна је експанзија пчеларства. Укупан број условних грла стоке на територији општине Косјерић износи 7800. Бројно стање по врстама домаћих животиња је следеће: - Говеда 3800; -Свиње 6757; -Овце и козе 25266; -Живина 27519; -Кошнице пчела 2390;. Укупна телесна маса свих врста домаћих животиња које се гаје на територији општине Косјерић износи 3900 тона. Производња млека по процени општинске пољопривредне службе износи око 20 тона дневно, од чега у организованом откупу се преузме око 12 тона млека. Укупна годишња производња млека процењује се на износ од 7.300 тона. Производња телећег и јунећег меса, као и крава излучених из приплода процењује се на 290 тона на годишњем нивоу. У погледу јагњећег меса годишња производња је 600 тона. Производња јаја се процењује у износу од 4,3 милиона комада (258 тона).

Производња прасећег меса износи 183 тоне на годишњем нивоу. У погледу производње меда она се процењује на количину од 25 тона годишње. -Укупна бруто производња производа добијених од сточарства износи 8656 тона. -Укупна бруто производња гајених биљних култура (ратарске и воћарске) без производње крмног биља износи 23137,5 тона годишње. По наведеним показатељима учешће сточарске прозводе у укупној годишњој производњи износи 28 %, а биљна производња има већи значај и њено учешће у укупној производњи износи 72 %. У погледу општих услова за развој интегралне и органске производње, а на основу земљишних и агро- еколошких услова може се закључити да постоје идеални услови за развој ове производње. Међутим, постоје и лимитирајући фактори који се огледају пре свега у малом локалном тржишту за овим производима, неорганизованим откупом ових производа и великом удаљеношћу од већих пијаца на којима се врши промет ових производа (Београд, Нови Сад итд.).

Табела: Производња најзначајнијих ратарских и повтарских култура у општини Косјерић

Култура	Површина ха	Просечан принос т/ха	Укупно тона
пшеница	260	4	1040
кукуруз	634	7	4438
овас	337	3	1011
јечам	43	3,5	150,5
кромпир	220	25	5500
укупно	1494		12139,5

Земљорадничке задруге и удружења пољопривредника: Земљорадничке задруге и удружења пољопривредника: У области пољопривреде у општини постоје регистрована следећа удружења и земљорадничке задруге: - Зем. Задруга „Брајковићи“, Брајковићи - Зем. Задруга „Ражанка“, Ражана - Зем. Задруга „Косјерић“, Косјерић - Зем. Задруга „Малинари“, Косјерић - Женска задруга "Косјерка" Косјерић-Удружење жена "Варданке" Варда - Удружење пчелара „Миладин Зарић- Миша“, Косјерић - Удружење произвођача малине „Црвено злато“, Косјерић - Удружење произвођача јагодичастог воћа „Плодови Повлена“, Маковиште - Пољопривредно туристичко удружење „Ера“, Ражана - Удружење сеоског туризма „Весник“, Мионица - Удружење риболоваца „Скрапеж“, Косјерић - Ловачко Удружење „Косјерић“, Косјерић. Мада број задруга и удружења задовољава потребе сеоског становништва, ипак је проблем што многа од њих немају активан статус и њихове активности су редуковане. Може се рећи да тренутно из области пољопривреде једино су активна Удружење произвођача малине „Црвено злато“, Удружење произвођача јагодичастог воћа „Плодови Повлена“, Удружење пчелара „Миладин Зарић-Мишо“ и Удружење риболоваца „Скрапеж“, Косјерић, Ловачко Удружење „Косјерић“, Косјерић. Тренутно у општини Косјерић активна је и новоформирана Земљорадничка задруга „Брајковићи“ и Женска задруга "Косјерка" из Косјерића. У области руралног туризма активно је Удружење „Весник“ из Мионице код Косјерића и Удружење жена "Варданке" из Варде. Проблеми активних удружења су углавном финансијске природе из разлога непостојања почетног капитала за реализацију њихових активности. У погледу степена њихове организованости и нивоа професионализације и расположивости адекватног управљачког кадра стање нимало није задовољавајуће. Упрвљачки кадар Удружења чине његови чланови који су пољопривредни произвођачи без стручне спреме и искуства у руковођењу истих.

Трансфер знања и информација: На подручју општине Косјерић активне су научне установе и то: Институт за Воћарство из Чачка, Агрономски факултет из Чачка, Пољопривредна саветодавна и стручна служба „Ужице“ из Ужица и друге научне институције и саветодавци. У оквиру Општинске управе постоји Одељење за привреду, локално економски развој, финансије и буџет које врши послове везане за пољопривреду и водопривреду који су у надлежности ЈЛС. На предлог Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде да општине формирају локалне Фондове за пољопривреду, општина Косјерић је међу првим општинама основала „Фонд за развој пољопривреде општине Косјерић“ који је поред активности у погледу расподеле подстицаја за пољопривредна газдинства имао активну улогу у трансферу знања пољопривредницима, међутим укидањем буџетских фондова овај посао спроводи Одељење за привреду, лер, финансије и буџет. Током године, а нарочито зимског периода организује се велики број предавања са најактуелнијим темама где су управо предавачи професори наших факултета, института, саветодавци ПССС „Ужице“ из Ужица и други еминентни стручњаци из области пољопривреде и руралног развоја. На подручју општине Косјерић, Институт за воћарство има одређени

број одабраних домаћинстава чију производњу прати и својим стручним саветима доприноси повећању приноса воћарских култура. Институт за Крмно биље из Крушевца је дужи низ година на подручју општине, спроводио пројекат „Унапређење сточарске производње на територији општине Косјерић“. Путем овог пројекта, вршене су мелиорације пашњака и ливада, увођене крмне врсте и заједнице у производњу на ораницама, фармери су добили стручне савете везане за старе и нове технологије у производњи, припреми и коришћењу сточне хране и др. У протеклом периоду на подручју општине Косјерић ПССС Ужице са својим стручним службама, деловала је на више начина: одржане су многобројне едукације путем зимских семинара за пољопривредне произвођаче, радионица по МЗ и домаћинствима пољопривредних произвођача, едукације одабраних пољопривредних газдинстава тј. произвођача путем посета и путем писаних стручних часописа тј. билтена и др. У 2012. години добијена је и постављена мала метеоролошка станица- „метос“ на подручју села Варде, за праћење битних параметара (температуре, количине падавина, влажности ваздуха, влажности листа, брзине ветра и др.), за коју је инсталиран програм за најаву биљних болести код малине, јабуке и кромпира. У 2013. години на основу пројекта где су партнери били Федерални завод за пољопривреду кантона Сарајева и ПССС Ужице добијене су још две метеоролошке станице које су постављене на локацијама наше општине где је најразвијенија воћарска производња (село Сеча Река и Маковиште). Такође, рађене су бесплатне агрохемијска анализа земљишта и дате препоруке поправке и ђубрења и др. Ова служба је овлашћена и за сузбијање амброзије па је активна на нашем терену како би се сузбио овај алергогени коров. ПССС „Ужице“ на поручију општине Косјерић постоје одабрана (FADN) газдинстава чију производњу уредно прати и стручним саветима доприноси да она буде економски исплатива. Од медија велики значај у информисању пољопривредника имају регионална Телевизија „Лав“ из Ужица и регионална Телевизија „Телемарк“ из Чачка које су присутне на територији наше општине. На локалу постоји „Златиборски 106 радио“ који уредно прати збивања везана за пољопривреду на територији ЈЛС.

ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ ПЛАНИРАНИХ МЕРА И ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА

Табела 1. Мере директних плаћања

Редни број	Назив мере	Шифра мере	Планирани буџет за текућу годину без пренетих обавеза (у РСД)	Износ постицаја по јединици мере (апсолутни износ у РСД)	Износ подстицаја по кориснику (%) (нпр. 30%, 50%, 80%)	Максимални износ подршке по кориснику (ако је дефинисан) (РСД)	Пренете обавезе
1	Регреси	100.1	1.300.000,00	1.500,00	0	0,00	0,00
	УКУПНО		1.300.000,00				

Табела 2. Мере кредитне подршке

Редни број	Назив мере	Шифра мере	Планирани буџет за текућу годину без пренетих обавеза (у РСД)	Износ постицаја по јединици мере (апсолутни износ у РСД)	Износ подстицаја по кориснику (%) (нпр. 30%, 50%, 80%)	Максимални износ подршке по кориснику (ако је дефинисан) (РСД)	Пренете обавезе
	УКУПНО						

Табела 3. Мере руралног развоја

Редни број	Назив мере	Шифра мере	Планирани буџет за текућу годину без пренетих обавеза (у РСД)	Износ подстицаја по кориснику (%) (нпр. 30%, 50%, 80%)	Максимални износ подршке по кориснику (ако је дефинисан) (РСД)	Пренете обавезе
1	Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава	101	5.100.000,00	50	0,00	0,00
2	Управљање ризицима	104	1.000.000,00	100	0,00	0,00
	УКУПНО		6.100.000,00			

Табела 4. Посебни подстицаји

Редни број	Назив мере	Шифра мере	Планирани буџет за текућу годину без пренетих обавеза (у РСД)	Износ постицаја по јединици мере (апсолутни износ у РСД)	Износ подстицаја по кориснику (%) (нпр. 30%, 50%, 80%)	Максимални износ подршке по кориснику (ако је дефинисан) (РСД)	Пренете обавезе
1	Подстицаји за промотивне активности у пољопривреди и руралном развоју	402	400.000,00	0,00	100	0,00	0,00
	УКУПНО		400.000,00				

Табела 5. Мере које нису предвиђене у оквиру мера директних плаћања, мера кредитне подршке, мера руралног развоја и посебних подстицаја

Редни број	Назив мере	Шифра мере	Планирани буџет за текућу годину без пренетих обавеза (у РСД)	Износ постицаја по јединици мере (апсолутни износ у РСД)	Износ подстицаја по кориснику (%) (нпр. 30%, 50%, 80%)	Максимални износ подршке по кориснику (ако је дефинисан) (РСД)	Пренете обавезе
	УКУПНО						

Табела 6. Табеларни приказ планираних финансијских средстава

Буџет	Вредност у РСД
Укупан износ средстава из буџета АП/ЈЛС планираних за реализацију Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (без пренетих обавеза)	7.800.000,00
Планирана средства за директна плаћања	1.300.000,00
Планирана средства за кредитну подршку	0,00
Планирана средства за подстицаје мерама руралног развоја	6.100.000,00
Планирана средства за посебне подстицаје	400.000,00
Планирана средства за мере које нису предвиђене у оквиру мера директних плаћања, кредитне подршке и у оквиру мера руралног развоја	0,00
Пренете обавезе	0,00

Циљна група и значај промене која се очекује за кориснике: Циљна група овог програма су регистрована пољопривредна газдинства, њихови носиоци као и чланови пољопривредног газдинства. Општина Косјерић овим програмом настоји да буде креатор и промотер развоја пољопривреде и руралног развоја стварањем повољних услова у складу са природним потенцијалом и потребама самих произвођача, кадровским и пословним решењима и финансијском подршком расположивим буџетским средствима за ову намену. Имајући у виду специфичност средине у којој се програм спроводи - повољан географски положај и климатски услови за развој пољопривреде, као и задовољавајући ресурси за развој, пре свега сточарства и воћарства, даљи развој пољопривреде ће се базирати на развоју, организовању и модернизовању сточарске, воћарске и уопште пољопривредне производње, а са циљем подизања профитабилности у пољопривреди. Локална самоуправа општине Косјерић настоји да подстакне пољопривредне произвођаче на удруживање као и на добру организованост, информисаност и квалитетан рад, а даље и у правцу формирања задруга које ће објединити удружења са територије општине Косјерић и омогућити повољније услове који се обезбеђују удруживањем, пре свега почетне инпуте за пољопривредну производњу и лакши и сигурнији приступ тржишту. Мере наведене у овом Програму довешће до подизања квалитета живота корисницима мера као и до подизања продуктивности и ефикасности пољопривредне производње. Као показатељ успешности наведених мера узет је број пољопривредних газдинстава која су у претходним годинама, користећи субвенције ЈЛС за развој пољопривреде пре свега за набавку опреме за пчеларе, субвенционисање износа припадајуће камате на одобрене пољопривредне кредите, регресирање вештачког осемењавања крва и крмача, финансиска подршка стрелцима на противградним станицама, подршке добрим развојним пројектима, финансијској помоћи у области вођења матичних евиденција у говедарству и овчарству и програмом стручног усавршавања пољопривредника и пољопривредних стручњака су значајно побољшани услови за бављење пољопривредном производњом у општини Косјерић. Исто тако, обзиром и на велику незапосленост, све већи број људи се враћа на своја напуштена газдинства у руралне делове и заснива засаде воћних култура са главним акцентом на воћним врстама малине и шљиве, али и увођење нових врста као што су боровница, дуња, леска, купина, крушка, трешња и рибизла. Ове мере дале су добре резултате у

претходном периоду, а напредак је постигнут и у сточарској производњи наручито побољшањем расног састава кроз меру регресирања вештачког осемењавања крава и крмача и вођења основних матичних евиденција у сточарству. Како би се постигла већа продуктивност и ефикасност пољопривредне производње, боља искоришћеност капацитета као и упућеност пољопривредника у савремене тенденције и праксе, пре свега у сточарству и воћарству, једна од мера Програма су едукације пољопривредних произвођача из области пољопривреде за коју покажу интересовање, а које су главни основ за постизање горе наведеног, стицање нових знања преко огледних поља као радионица на отвореном у сарадњи са Институцијама из области пољопривреде, посете изложбама и сајмовима пољопривреде како би имали прилику за размену искуства са пољопривредним произвођачима из других округа и региона.

Информисање корисника о могућностима које пружа Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја: Информисање потенцијалних корисника о мерама које су дефинисане Програмом локалне самоуправе вршиће се: - путем штампаних обавештења које ће бити назначена на огласним таблама месних заједница и општинске управе, - посредством председника месних заједница, - путем трибина које ће Одељење за привреду, лер, финансије и буџет-пољопривредна служба општинске управе одржавати у месним заједницама где ће се корисници ближе упознати са условима и могућностима које програм нуди, - путем регионалних телевизија и радија, - давањем информација у самој пољопривредној служби Општинске управе општине Косјерић усменим и телефонским путем, - путем сајта општине Косјерић на чијој ће се насловној страни налазити вест са информацијама у вези Програма и свом неопходном документацијом за конкурисање.

Мониторинг и евалуација: Председник општине доносиће Одлуке, Конкурсе и др. документа везана за услове неопходне за добијање подстицаја, а реализацију мера вршиће Одељење за привреду, лер, финансије и буџет. Одбор за пољопривреду и село или Комисија за контролу субвенција ће извршити контролу на пољопривредном газдинству и том приликом анкетирати кориснике мера Програма. Ти показатељи се односе на: - измене и побољшање расног састава кроз широку примену вештачког осемењавања; - набавку приплодних грла; - набавку противградних ракета у циљу заштите од града производних засада у воћарској, ратарској, повртарској производњи, - подизања нивоа знања у области сточарске и воћарске производње; - подизање нивоа знања кроз едукације, посете сајмовима и студијским путовањима.

II. ОПИС ПЛАНИРАНИХ МЕРА

2.1. Назив и шифра мере: 100.1 Регреси

2.1.1. Образложење: На територији општине Косјерић доминира сименталска раса говеда која са домаћим шареним говечетом у типу сименталца чини око 97 % од укупног броја говеда, а само мали проценат чини раса холштајн. Обзиром на веома повољне географске, климатске и остале услове који се односе и на велику заступљеност ливада и пашњака и дугу традицију гајења говеда, сточни фонд у погледу бројности на индивидуалним пољопривредним газдинствима, осцилира. Овом производњом доминирају мали произвођачи и општи проблем представља одрживост ове производње као и низак генетски потенцијал говеда, тако да је регресирање вештачког осемењавања крва семеном елитних бикова препознато као мера која ће утицати на побољшање расног састава у говедарству. Поред тога наведена мера, кроз побољшање расног састава говеда, доприноси и повећању производње и квалитета млека а на тај начин и до повећане мотивисаности пољопривредника да сачувају грла у производном запату и да почну да повећавају њихов број. На територији општине Косјерић укупно има 3800 грла говеда. Од прерадних капацитета, на подручју општине постоји „Млекара МИН“ -Косјерић, која врши откуп и прераду млека, а урађена је по стандардима ЕУ, капацитета 10.000 литара, која дневно откупљује 4 тоне млека и велику пажњу поклања не само количини већ и квалитету што такође указује на оправданост мере регресирања вештачког осемењавања крва.. А откупљивачи млека са подручја општине су и "Имлек" -Београд, "Млекара Моравица" - Ариље и "Млекара Спасојевић"- Бајина Башта. Овом мером планира се и регресирање вештачког осемењавања крмача у износу од 1000 динара по осемењеној крмачи. У погледу расног састава у свињарству доминирају мелези, ландраса, јоркшира и пијетрена, поправком расног састава кроз вештачко осемењавање крмача добија се већи прираст, бољи квалитет меса и већи рандман меса. У општини Косјерић има 6757 свиња, од прерадних капацитета постоји савремена кланица и прерада меса која се налази у селу Ражана у непосредној близини Косјерића а која тренутно није у функцији своје намене.

2.1.2. Циљеви мере: Општи циљеви: Стабилност прихода пољопривредних газдинстава, повећање производње и побољшање продуктивности и квалитета производа, смањење трошкова производње, раст конкурентности уз прилагођавање захтевима домаћег и иностраног тржишта као и усклађивање са правилима ЕУ, њеним стандардима, политиком и праксом. Специфични циљеви: Одрживост квантитета у говедарству и свињарству и унапређење генетског потенцијала, тј. побољшање расног састава говеда и свиња, које ће допринети повећању квалитета и квантитета млека и меса, као и контролисана репродукција говеда и свиња.

2.1.3. Веза мере са националним програмима за рурални развој и пољопривреду: Ова мера је у складу са Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

2.1.4. Крајњи корисници: Крајњи корисници су физичка лица - носиоци комерцијалног породичног пољопривредног газдинства са територије општине Косјерић, уписана у Национални регистар пољопривредних газдинстава, који ће активности реализовати на подручју општине Косјерић.

2.1.5. Економска одрживост: У оквиру Програма мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Косјерић, код мере директних плаћања подстицаји за пољопривредна газдинства су мале вредности и корисници нису у обавези да доставе Бизнис план, тј. подносилац захтева за ову меру не мора да докаже економску одрживост.

2.1.6. Општи критеријуми за кориснике: Пољопривредна газдинства са територије општине Косјерић, уписана у Национални регистар пољопривредних газдинстава, а која су у активном статусу за 2024. годину и која производњу и грла узгајају на подручју општине Косјерић. - Грла морају бити у власништву носиоца или члана регистрованог пољопривредног газдинства. - Само услуге реализоване у току календарске 2024. године могу се сматрати прихватљивим. У току једне календарске године, регистрована пољопривредна газдинства имају право само на прво вештачко осемењавање јуница, крва, назимица и крмача. - У току календарске године, регистрована пољопривредна газдинства могу поднети само један захтев за регрес (за сва грла осемењена у конкурсном року на газдинству).

2.1.7. Специфични критеријуми: Нема.

2.1.8. Листа инвестиција у оквиру мере:

Шифра инвестиције	Назив инвестиције
100.1.1	Регрес за репродуктивни материјал (вештачко осемењавање)

2.1.9. Критеријуми селекције:

Редни број	Тип критеријума за избор	Да/Не	Бодови
1	Није предвиђено рангирање корисника. Планирано је да Конкурс буде отворен крајем године до утрошка средстава одређених овим Програмом	не	

2.1.10. Интензитет помоћи: Регресирање вештачког осемењавања вршиће се у фиксном износу од 1500,00 динара по осемењеном грлу крава и 1000,00 динара по осемењеној крмачи.

2.1.11. Индикатори/показатељи:

Редни број	Назив показатеља
1	Број пољопривредних газдинстава која су остварила регрес за вештачко осемењавање крава и крмача

2.1.12. Административна процедура: Мера ће бити спроведена у смислу доношења Одлуке и објављивања Конкурса од стране Председника општине Косјерић, административно техничке послове спроводиће Одељење за привреду, лер, финансије и буџет- пољопривредна служба, а пренос средстава крајњим корисницима вршиће Одељење за привреду, лер, финансије и буџет - рачуноводство. Инвестиције које ће се финасирати у оквиру ове мере ће се спроводити преко Конкурса за подношење захтева са прецизираним условима и неопходном документацијом уз спровођење што боље информисаности. Достављени захтеви биће административно проверени од стране пољопривредне службе у погледу комплетности и административне усаглашености и прихватљивости у складу са општим и специфичним критеријумима за ову меру. Захтеви се подnose од стране корисника на обрасцу који прописује надлежни орган, а који садржи основне податке подносиоца захтева (име и презиме, место становања, број пољопривредног газдинства, број штале, контакт телефон, број текућег рачуна код пословне банке,). Захтев садржи и број ушне маркице осемењеног грла као и списак неопходне документације у складу са условима који су прописани Конкурсом. Детаљне административне провере се спроводе пре одобравања захтева ради утврђивања да ли је захтев потпун, поднет на време, да ли су услови за одобравање захтева испуњени и да ли је приложена тражена документација: Фотокопија потврде о активном статусу у Регистру пољопривредних газдинстава у текућој години, Фотокопије Пасоша грла која су осемењена, Фотокопија наменског рачуна подносиоца захтева, Фотокопија Картона вештачког осемењавања издатог од стране ветеринарске станице или амбуланте која је извршила осемењавање на коме мора бити уписан број ушне маркице грла, уредно потписан и печатирани од стране извршиоца мере, а оригинал на увид. За захтеве који се односе на осемењавање крмача, потребна је сва горе наведена документација осим копија пасоша. Захтеви који се поднесу комплетни, благовремено и у складу са условима Конкурса биће реализовани по редоследу њиховог пристизања.

2.2. Назив и шифра мере: 101 Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава

2.2.1. Образложење: Техничко-технолошка опремљеност пољопривредног сектора захтева значајније инвестиције у модернизацију производње пољопривредних газдинстава, као и опрему, технологију и јачање производног ланца. Мера инвестиције у физичка средства пољопривредних газдинстава подржава мала и средња пољопривредна газдинства у циљу унапређења процеса производње, продуктивности, конкурентности као и технолошког оспособљавања газдинстава у складу са ЕУ

стандардима, а све ради постизања веће економске ефикасности, веће оријентисаности ка тржишту и дугорочне одрживости. Према попису пољопривреде из 2012. године на територији општине Косјерић има 2190 трактора, 82 комбајна, 5239 прикључних машина, а преко 70 % механизација и опрема је старија од 10 година. Основне карактеристике пољопривреде општине Косјерић огледају се у чињеници неповољне структуре пољопривредних газдинстава. Ту се пре свега мисли на уситњеност поседа, неадекватне производне и смештајне објекте, слабу примену савремених технологија производње и нарочито неповерење код увођења новог сортимената. Један од веома битних узрока неповољне структуре јесте и ниска продуктивност која произилази из недовољне техничке и технолошке опремљености газдинстава, као и застарела и технолошки превазиђена механизација. Посебан проблем је препуштеност пољопривредних произвођача самим себи без ослонаца на задруге које су пропале и непостојања неког другог вида организовања ради веће и квалитетније производње и сигурнијег пласмана. Преглед по секторима: Сектор Млеко: Сектором доминирају мали произвођачи, одрживе и делимично одрживе фарме. На територији општине Косјерић према подацима из пописа пољопривреде 2012. године, укупан број грла говеда је 3800. Општи проблем представља низак ниво квалитета произведеног млека и низак ниво производње по крави, што доводи до непрофитабилног пословања произвођача. Највећи број пољопривредних газдинстава на територији општине држи до 3 музне краве, што резултира ниским нивоом количине и квалитета млека. Већа газдинства се суочавају са лошом технологијом у исхрани животиња, недостатком напредног генетског узгоја и лошим условима држања стоке. Такође, велики проблем представља правилан начин складиштења и правилна дистрибуција течног и чврстог стајњака. Побољшање начина складиштења и хлађења млека као и развој производа са додатом вредношћу су начини на који се може побољшати конкурентност и квалитет производа. Сектор Месо: Општина Косјерић је у ранијем периоду била препознатљива као велики произвођач и одгајивач, пре свега, јунади за тов. Данас се овај сектор углавном своди на већи број малих мешовитих фарми које производе млеко и месо што је довело до пада производње меса, а поред тога ове фарме нису специјализоване, не користе правилно пашњаке и квалитет коришћене сточне хране није задовољавајући, неодговарајућа је технологија исхране, као и услови смештаја животиња. Интервенције у оквиру ове мере ће бити усмерене на подршку сектору у набавци и опремању како би се нове и постојеће фарме специјализовале у производњи меса пре свега у гајењу говеда, оваца и свиња, а уједно се и задовољили национални прописи и приближили стандардима ЕУ у области добробити животиња и заштите животне средине. Сектор: Воће и поврће. И поред свих постојећих ограничавајућих фактора у пољопривреди општине Косјерић, пољопривредна производња, нарочито воћарска која даје одређене резултате захваљујући повољним агроколошким условима и традицији овог краја. На овој територији се доста успешно обавља производња малине и то по подацима задњег пописа пољопривреде на 503 ха, ова производња је од задњег пописа пољопривреде до данас реално готово дуплирана где се постиже веома добар квалитет и принос, а укупна годишња откупљена количина зависно од године, а према подацима хладњача које откупљују овај производ износи 6000-8000 тона малине. У последњих 30-так година производња малине је постала веома значајна и економски најисплативија делатност биљне производње у Косјерићу. Поред тога постоје погодности за производњу шљиве где има 586.032 стабала, просечан принос по стаблу износи 20-25 кг. Род шљиве је веома нестабилан из разлога спорог увођења новог сортимената и слабе агротехнике, помотехнике и заштите од болести и штеточина. Род шљиве на подручју општине креће се од 3000 тона у неродним годинама до 5000 тона у родним годинама. Укупна количина на бази горе наведене производње луте ракије је 74765 тона или близу 75 вагона по години. Тим подацима обухваћене су површине под старим аутохтоним сортама шљиве (трновача, рановача, мацарка, црвена ранка) и новијим (стенлеј и Ча-селекције). У већини случајева ради се о екстензивној производњи, што у прилог тога говори наведени принос. По производњи шљиве и квалитетне ракије Косјерићки крај је познат од давнина, међутим у новије време ту производњу је потисла производња малине, са бољом економском експлативношћу гајења. Општина Косјерић поседује добре агроколошке услове за гајење и других воћних врста (јагода, јабука, купина, крушке, дуње и др.). Кључни проблем овог сектора је уситњеност поседа. Низак степен образовања и стручне оспособљености ствара потешкоће када је реч о правилној употреби савремене опреме и коришћења инпута, сортирању, паковању, и складиштењу, примени савремених метода за наводњавање, што резултира проблемом у процесу прераде воћа и поврћа с обзиром да фабрике не добијају довољне количине квалитетних производа. Сектор: Остали усеви (житарице и крмно биље) Техничка опремљеност газдинства, односно механизација која се користи у ратарству је застарела, посебно са становишта заштите животне средине. У складу са горе наведеним проблемима, постоји потреба да се кроз ову меру утиче на повећање приноса, побољшање агротехнологије, модернизацију складишних

капацитета пољопривредних газдинстава у наредном периоду, као и примену добре пољопривредне праксе. Сектор Пчеларство: Укупан број кошница на подручију општине износи 2400. Пчеларство представља пољопривредну делатност која је задњих година веома примамљива за пољопривредне произвођаче и која почиње да се тржишно усмерава у правцу прихватања услова и стандарда ЕУ.

2.2.2. Циљеви мере: Општи циљеви: - Стабилност дохотка пољопривредних газдинстава, повећање производње и побољшање продуктивности и квалитета производа; - Смањење трошкова производње; - Унапређење техничко-технолошке опремљености и одрживо управљање ресурсима и заштите животне средине; - Раст конкурентности уз прилагођавање захтевима домаћег и иностраног тржишта; - Усклађивање са правилима ЕУ, њеним стандардима, политикама и праксама. Специфични циљеви: Специфични циљеви по секторима: Сектор: Млеко - Повећање ефикасности, конкурентности и одрживости производње млека путем циљаних инвестиција на малим и средњим газдинствима; Повећање квалитета млека, нарочито у микробиолошком погледу (смањење броја бактерија и соматских ћелија); Усвајање добре пољопривредне праксе, као и прилагођавање производа захтевима савременог тржишта; замена застареле механизације и опреме. Сектор: Месо - Повећање ефикасности, конкурентности и одрживости производње меса на малим и средњим газдинствима (говеда, овце, козе и свиње); Унапређење квалитета меса говеда, коза, оваца и свиња у складу са националним стандардима; Повећање учешћа товних раса; Достижање стандарда у области добробити и здравља животиња, хигијене и заштите животне средине; Побољшање квалитета и конзистентности производње кроз инвестиције у механизацију и опрему. Сектор :Воће и поврће -Замена механизације машина и опреме ради смањења губитака у процесу примарне производње ; Повећање површина под интензивним засадима; Повећање наводњаваних површина системом кап по кап, повећање површина под противградном мрежом и др. Сектор: Остали усеви (житарице и крмно биље) Унапређење стања механизације на газдинствима; Повећање наводњаваних површина. Сектор: Пчеларство- Повећање производње пчеларских производа; Повећање прихода у домаћинствима која се баве пчеларском производњом; Повећање степена запослености у сектору; Достижање стандарда у области заштите животне средине.

2.2.3. Веза мере са националним програмима за рурални развој и пољопривреду: Ова мера је у вези са Мерама руралног развоја; Унапређење конкурентности; Инвестиције у физичку имовину пољопривредног газдинства.

2.2.4. Крајњи корисници: Крајњи корисници мере су физичка лица носиоци регистрованог пољопривредног газдинства, у складу са Законом о пољопривреди и руралном развоју.

2.2.5. Економска одрживост: За реализацију ове мере није потребно подносити бизнис план или пројекат о економској одрживости улагања.

2.2.6. Општи критеријуми за кориснике: Корисник мора бити уписан у Регистар пољопривредних газдинстава као носилац регистрованог пољопривредног газдинства које се налази у активном статусу; - Да има пребивалиште и да обавља производњу на територији општине Косјерић; -Сектор млеко и месо :- да у регистру на име носиоца или члана има пријављен одговарајући сточни фонд (врсту и бројно стање животиња); -Сектор воће: - да у Регистру има уписано пољопривредно земљиште под производњом биљних култура за које је инвестиција везана: до 2 ха јагодастог воћа односно до 5 ха другог воћа, до 0,5 ха пластеника или до 3 ха поврћа на отвореном простору. -Сектор остали усеви (житарице и крмно биље) до 49 ха под усевима. - Да за инвестицију за коју подноси захтев не сме користити подстицаје по неком другом основу, осим подстицаја којим се уређује кредитна подршка регистрованим пољопривредним газдинствима, потписивање изјаве да не постоји захтев за исто улагање у другим јавним фондовима; - Да је предметну инвестицију за коју подноси захтев у потпуности реализовао у периоду од 01.01.2024. године до дана подношења захтева за исплату подстицаја. - Да може користити субвенције за више инвестиција из различитих сектора и остварити повраћај средстава у максималном износу од 50% или максимално 100.000,00 динара у свим секторима. - Да подносилац захтева може поднети само један захтев за подстицаје, с тим да тај захтев може обухватити једну или више прихватљивих инвестиција дефинисаних Програмом.

2.2.7. Специфични критеријуми: Сектор млека : Прихватљиви корисници су пољопривредна газдинства која поседују у свом власништву, односно у власништву члана РПГ до 29 млечних крава на крају инвестиције; Прихватљиви корисници у оквиру ове мере под шифром 101.1.1. за набавку

квалитетних приплодних грла млечних раса - говеда крава/јуница која су здравствено безбедна, познатог порекла и под контролом основне одгајивачке организације; Прихватљиви корисници су РПГ која су извршила набавку квалитетних женских приплодних грла млечних раса говеда старости од 12 до 36 месеци у моменту издавања рачуна о набавци; Да предмет инвестиције користи за даљу репродукцију на свом газдинству, тј. да је не отуђи са свог газдинства 3 године од момента остваривања права на субвенцију. У случају угинућа или принудног клања квалитетног приплодног грла, корисник подстицаја није дужан да врати подстицајна средства ако у року од 60 дана од дана угинућа или принудног клања исто пријави и достави доказ издат од стране надлежне ветеринарске службе, а у супротном је дужан да врати новац добијен по основу субвенције за предметно грло са каматом; Додатљач и подносиоц захтева не смеју представљати повезана лица у смислу Закона којим се уређују јавне набавке; Корисник субвенције за ову инвестицију може поднети захтев за максимално 1 грло. Сектор меса : Прихватљиви корисници су они корисници који у Регистру објеката имају регистроване објекте са капацитетима за тов/узгој: до 29 јунади и/или до 199 грла приплодних оваца/коза и/или до 29 приплодних крмача и/или до 199 товљеника свиња у турнусу на крају инвестиције. Сектор воћа: Прихватљиви корисници су пољопривредна газдинства са инвестицијама до 49.999 евра. Сектор поврћа: Прихватљиви корисници су пољопривредна газдинства са инвестицијама до 49.999 евра. Сектор житарица и крмног биља: Прихватљиви корисници су пољопривредна газдинства која имају до 49 ха под житарицама и крмним биљем. Сектор пчеларства: У сектору пчеларства прихватљиви корисници треба да имају 5-500 кошница уписани у регистар пољопривредног газдинства.

2.2.8. Листа инвестиција у оквиру мере:

Шифра инвестиције	Назив инвестиције
101.1.1	Набавка квалитетних приплодних грла млечних раса: говеда, оваца и коза

2.2.9. Критеријуми селекције:

Редни број	Тип критеријума за избор	Да/Не	Бодови
1	У оквиру мере нису предвиђени критеријуми селекције, односно подршка ће се одобравати по редоследу подношења захтева, за оне подносиоце који испуне опште критеријуме.	не	

2.2.10. Интензитет помоћи: Износ подстицаја је 50 % од вредности реализоване инвестиције, без ПДВ-а, при чему укупна вредност инвестиције не може бити мања од 20.000,00 динара без ПДВ-а, а максималан износ субвенције од стране општине је 100.000,00 динара без ПДВ-а по кориснику субвенције без обзира на вредност инвестиције и на који се сектор инвестиција односи или више сектора.

2.2.11. Индикатори/показатељи:

Редни број	Назив показатеља
1	Број газдинстава која су модернизовала производњу
2	Број набављених грла говеда и оваца
3	Укупна вредност инвестиција у физичка средства

2.2.12. Административна процедура: Председник општине Косјерић донеће Одлуку о расписивању Јавног позив или Конкурса за подношење захтева са прецизираним условима и неопходном документацијом уз спровођење што боље информисаности и роковима за подношење захтева. Достављени захтеви ће бити административно проверени од стране Одсека за привреду, лер, финансије и буџет- пољопривредне службе у смислу комплетности, административне усаглашености и прихватљивости. Захтеви који испуњавају услове и прихватљиви су, биће финансирани до висине средстава према позиву за подношење захтева и до утрошка средстава предвиђених за ову намену. Захтеви се подnose од стране корисника на обрасцима у складу са условима који су раније

прописани. Детаљне административне провере се спроводе пре одобравања захтева ради утврђивања да ли је потпун, поднет на време и да ли су услови за одобравање захтева испуњени. Захтеви који стигну комплетни, благовремено и у складу са условима Конкурса биће прегледани по редоследу њиховог пристизања. Након утврђивања испуњености услова дефинисаних Конкурсом, надлежни орган доноси Решење и Уговор о праву коришћења и исплати подстицаја према редоследу пристизања захтева, а одобрена средства уплаћиваће се на наменски рачун регистрованог пољопривредног газдинства. Финансирање захтева вршиће се до утрошка средстава предвиђених за ову намену Одлуком о буџету општине Косјерић за 2024. годину („Службени лист општине Косјерић“, број 22/23). Захтеви са документацијом се подносе на шалтеру писарнице Општинске управе општине Косјерић од дана објављивања Конкурса до утрошка средстава предвиђених за ову намену, односно датума наведеног у Конкурсу. Потенцијални корисници су обавезни да надлежном органу омогуће контролу на терену.

2.3. Назив и шифра мере: 104 Управљање ризицима

2.3.1. Образложење: Ова мера је од посебног значаја за рурално подручје општине Косјерић. Разлози за издвајање средства за ову намену су у чињеници да је пољопривредна делатност на подручју Косјерића веома подложна утицају временских непогода (град, суша, поплаве) од којих се не може у потпуности заштитити или не постоји економска исплативост успостављања ефикасне заштите. Систем противградне заштите на подручју општине Косјерић чини 11 класични противградни станица на којима су ангажована 22 стрелца и аутоматске станице. Сезона одбране од града траје 6 месеци (од 15.04. до 15.10. текуће године). Како би систем противградне заштите што ефикасније функционисо, општина Косјерић планира да издвоји средства за суфинансирање опремања противградних станица додатном набавком ракета у сарадњи са МУП - Сектором за ванредне ситуације и Републичким хидрометеоролошким заводом- Радарским центром Буар. Планирана мера има потпуну оправданост, јер је у питању заштита имовине и пољопривредних површина од елементарне непогоде- града. Искуства показују да би у случају неспровођења ове мере и дејства временских непогода последице могле бити катастрофалне у смислу велике и непроцењиве материјалне штете у пољопривреди. За случај неспровођења ове мере не постоје одговарајућа, алтернативна решења.

2.3.2. Циљеви мере: Ова мера доприноси превентивној заштити пољопривредне производње (наручито воћарске) од елементарне непогоде- града и у том смислу произвођачима представља вид сигурности.

2.3.3. Веза мере са националним програмима за рурални развој и пољопривреду: Ова мера је усклађена са Подстицајима за управљање ризицима у пољопривредној производњи.

2.3.4. Крајњи корисници: Корисник ове мере је општина.

2.3.5. Економска одрживост: Није примењиво.

2.3.6. Општи критеријуми за кориснике: Општи критеријуми за кориснике ове мере не постоје.

2.3.7. Специфични критеријуми: Специфични критеријуми за кориснике ове мере не постоје.

2.3.8. Листа инвестиција у оквиру мере:

Шифра инвестиције	Назив инвестиције
104.1	Улагање у заштиту од елементарних непогода, неповољних климатских прилика и катастрофалних догађаја

2.3.9. Критеријуми селекције:

Редни број	Тип критеријума за избор	Да/Не	Бодови
1	Критеријуми селекције за ову меру се не примењују.		

2.3.10. Интензитет помоћи: Интензитет помоћи је 100%. Мером је предвиђен максимални износ средстава од 1.000.000,00 динара.

2.3.11. Индикатори/показатељи:

Редни број	Назив показатеља
1	Број купљених ракета
2	Број испалених ракета
3	Проценат газдинстава која су претрпела штету од елементарне непогоде-града у односу на укупан број газдинстава

2.3.12. Административна процедура: Реализацију ове Мере ће спроводити ЈЛС - Председник општине Косјерић, надлежно Одељење за привреду, лер, финансије и буџет а јавне набавке- Одељење за урбанизам, изградњу, инспекцијске послове, комунално стамбене и имовинско правне послове. Реализација мере ће се извести путем јавне набавке. Опис добара за јавну набавку: Ракете домета по препоруци Радарског центра Буар. Оквирни рок за покретање поступка био би након добијања претходне сагласности од надлежног Министарства на Програм и доношења Програма мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Косјерић за 2024. годину од стране Скупштине општине Косјерић. Након доношења Програма следи доношење Одлуке Председника општине- буџетског извршиоца. У административном поступку посебно се води рачуна о специфичним условима које понуђач треба да испуни: Месту испоруке - Радарски центар Буар, Ужице, уз предходно добијање сагласности за превоз експлозивних направа од надлежног Министарства унутрашњих послова - Сектора за ванредне ситуације. Уз допремљене противградне ракете обавезно је достављање пратеће документације о испоруци и преузимању, као и спецификацији испоручених добара са наведеним техничким карактеристикама које одговарају предметној набавци. По испостављању фактуре, уплата средстава за ову намену се реализује у Одељењу за привреду лер, финансије и буџет општинске управе Косјерић.

2.4. Назив и шифра мере: 402 Подстицаји за промотивне активности у пољопривреди и руралном развоју

2.4.1. Образложење: Ова мера унапређује креирање нових знања у складу са стварним потребама крајњих корисника, имплементацију постојећих знања и трансфер знања међусобним повезивањем креатора знања са пољопривредним произвођачима и другим актерима руралне заједнице. Поред механизације и методе у пољопривреди које се примењују су застареле код великог броја пољопривредника на територији општине Косјерић. Општина Косјерић годинама у назад настоји да кроз обуке, радионице, огледна поља и предавања упуту пољопривреднике у савремене тенденције и праксе у сточарству и воћарству поготово. До сада је успостављена сарадња са Институтом за крмно биље из Крушевца, Агрономским факултетом из Чачка, Институтом за воћарство из Чачка и другим институцијама уз чију помоћ су пољопривредници стекли увид у начине на које могу постићи ефикаснију производњу и бољу искоришћеност капацитета. Са научним институцијама и еминентним стручњацима из области пољопривреде организују се стручна предавања, семинари, зимске школе и друге активности везане за преношење знања у циљу унапређења пољопривредне производње. У оквиру традиционалне манифестације „Чобански дани“ организује се изложба пчеларских производа, пољопривредне механизације, традиционалних јела и друге активности везане за промоцију општине у области пољопривреде и руралног развоја. Задњих година општина Косјерић организује и одлазак пољопривредних произвођача на Међународни сајам пољопривреде у Нови Сад , а у плану су и студијска путовања за која искажу интересовање.

2.4.2. Циљеви мере: Општи циљеви: - Побољшање продуктивности и квалитета производа; - Смањење трошкова производње; - Одрживо управљање ресурсима и заштите животне средине; - Раст конкурентности уз прилагођавање захтевима домаћег и иностраног тржишта; -Усклађивање са правилима ЕУ, њеним стандардима, политикама и праксама; - Повећање доступности и квалитета знања,унапређење социјалне и економске инклузије малих и средњих газдинстава у руралним

средионама; -Одрживи развој, заштита ресурса, побољшање биодиверзитета и смањење миграције становништва; -Јачање саветодавног сервиса и допринос повећању конкурентности пољопривредне производње. Специфични циљеви по секторима: - Побољшање образовне структуре радне снаге на газдинствима; -Јачање и функционално повезивање свих актера у систему креирања и трансфера знања; - Техничко и кадровско унапређење институција укључених у систем креирања и трансфера знања; - Јачање капацитета за прихватање знања кроз развијање свести и мотивисаности за образовањем. Сектор: Млеко - Повећање ефикасности, конкурентности и одрживости производње млека путем обука и упућивањем у регулативу Европске уније; - Усвајање добре пољопривредне праксе, као и прилагођавање производа захтевима савременог тржишта; -Достизање стандарда у области добробити и здравља животиња, хигијене и заштите животне средине. Сектор: Месо - Повећање ефикасности, конкурентности и одрживости производње меса на малим и средњим газдинствима (говеда, овце и крмаче/прасади); - Унапређење квалитета меса говеда (систем крава-теле), коза, оваца и прасади у складу са националним ветеринским стандардима; - Достизање стандарда у области добробити и здравља животиња, хигијене и заштите животне средине. Сектор: Пчеларство - Повећање прихода у домаћинствима која се баве пчеларском производњом; - Повећање степена запослености у сектору; - Достизање стандарда у области заштите животне средине.

2.4.3. Веза мере са националним програмима за рурални развој и пољопривреду: Ова мера је у компатибилности са мером Посебни подстицаји: Подстицаји за промотивне активности у пољопривреди и руралном развоју.

2.4.4. Крајњи корисници: Општина Косјерић, правна лица регистрована у одговарајућим регистрима.

2.4.5. Економска одрживост: У оквиру ове мере за огледне активности потребно је достављати доказе у смислу економске одрживости улагања кроз одређену форму бизнис плана, пројекта или извештаја.

2.4.6. Општи критеријуми за кориснике: Правно лице мора бити регистровано за обављање одговарајуће делатности.

2.4.7. Специфични критеријуми: Институције које ће бити ангажоване од стране општине Косјерић за стручно оспособљавање, активности стицања вештина и показне активности треба да имају искуство у пружању услуга (референца), као и стручни и технички капацитет у зависности од типа и трајања услуге (референтни предавачи).

2.4.8. Листа инвестиција у оквиру мере:

Шифра инвестиције	Назив инвестиције
402.1	Информативне активности: сајмови, изложбе, манифестације, студијска путовања
402.2	Стручно оспособљавање и активности стицања вештина и показне активности

2.4.9. Критеријуми селекције:

Редни број	Тип критеријума за избор	Да/Не	Бодови
1	Нема	не	

2.4.10. Интензитет помоћи: 100%

2.4.11. Индикатори/показатељи:

Редни број	Назив показатеља
1	Број ангажованих стручних лица
2	Број лица која су посетила сајмове, изложбе и манифестације

2.4.12. Административна процедура: Мера ће бити спроведена од стране Председника општине Косјерић у смислу доношења Одлука, јавне набавке службеник ОУ задужен за јавне набавке, склапање

Уговора, административно- технички део спровешће Одељење за привреду, лер, финансије и буџет-пољопривредна служба, а послове везане за пренос средстава служба за финансије општинске управе општине Косјерић. Пољопривредна служба организоваће одлазак пољопривредника на пољопривредне сајмове, изложбе, манифестације и студијска путовања. Надлежни орган ће спровести информисања потенцијалних корисника. Водиће се евиденција о броју пољопривредника који су посетили сајмове, изложбе, манифестације, студијска путовања и евиденција о броју присутних пољопривредника на предавањима као и евиденција предавача и тема које су обрађене. Приликом организације студијског путовања биће одабрани најрепрезентативнији пољопривредници у својим областима који ће знање и нова искуства стечена на студијским путовањима моћи да примене на својим газдинствима а самим тим и да пренесу на пољопривреднике из своје околине.

Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја

III. ИДЕНТИФИКАЦИОНА КАРТА

Табела: Општи подаци и показатељи

Назив показатеља	Вредност, опис показатеља	Извор податка и година
ОПШТИ ПОДАЦИ		
Административни и географски положај		
Аутономна покрајина	/	рзс*
Регион	Регион Шумадије и Западне Србије	рзс*
Област	Златиборска област	рзс*
Град или општина	општина	рзс*
Површина	358	рзс*
Број насеља	27	рзс*
Број катастарских општина	28	рзс*
Број подручја са отежаним условима рада у пољопривреди (ПОУРП)	25	
Демографски показатељи		
Број становника	10175	рзс**
Број домаћинстава	4004	рзс*
Густина насељености (број становника/површина, km ²)	28	
Промена броја становника 2011:2002 (2011/2002*100 - 100)	-15,84	рзс**
- у руралним подручјима АП/ЈЛС	-20,33	рзс**
Становништво млађе од 15 година (%)	11,8	рзс**
Становништво старије од 65 година (%)	27,6	рзс**
Просечна старост	47,33	рзс*
Индекс старења	212,3	рзс*
Без школске спреме и са непотпуним основним образовањем (%)	14,2	рзс*
Основно образовање (%)	25,5	рзс*
Средње образовање (%)	48,79	рзс*
Више и високо образовање (%)	11,4	рзс*
Пољопривредно становништво у укупном броју становника (%)	63,4	Процена
Природни услови		
Рељеф (равничарски, брежуљкасти, брдски, планински)	Претежно брежуљкасти и брдски, а у долинама река равничарски	Интерни

Преовлађујући педолошки типови земљишта и бонитетна класа	Плитка, скелетоидна, подзоласта земљишта на шкриљцима, плитка црница на серпентину, плитка скелетоидна земљишта на кречњаку и смеђе скелетоидна карбонатна земљишта на кречњаку, скелетна земљишта на серпентину, кречњаку, као и алувијална и делувијална земљишта. Преовладавају земљишта 4 и 5 катастарске класе	Интерни
Клима (умерено-континентална, субпланинска ...)	Умерено-континентална и делом субпланинска	Интерни
Просечна количина падавина (mm)	778	Интерни
Средња годишња температура (oC)	9,6	Интерни
Хидрографија (површинске и подземне воде)	Подземне воде чине: -Таорско врело које се налази на 700 мнв, а температура воде је од 10-15 °C, - Скакавичко врело. Налази се у селу Скакавци (9km североисточно од Косјерића) и богато је сумпоровитом водом. Површинске воде чине реке: Скрашеж, Сечица, Кладороба, Годљеваца, Тмуша, Реновица, Ражанска река и Полошница	Интерни
Површина под шумом (ha)	9574	рзс*
Површина под шумом у укупној површини АП/ЈЛС (%)	27	рзс*
Пошумљене површине у претходној години (ha)	0	рзс*
Посечена дрвна маса (m3)	Код лишћара износи 10334, а код четинара 839 м3.	рзс*
ПОКАЗАТЕЉИ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ		
Стање ресурса		
Укупан број пољопривредних газдинстава:	2949	рзс***
Број регистрованих пољопривредних газдинстава (РПГ):	2434	Управа за трезор
- породична пољопривредна газдинства (%)	99,47	
- правна лица и предузетници (%)	0,53	
Коришћено пољопривредно земљиште - КПЗ (ha)	13374	рзс***
Учешће КПЗ у укупној површини ЈЛС (%)	37,36	
Оранице и баште, воћњаци, виногради, ливаде и пашњаци, остало(18) (ha, %)	Оранице и баште=2406 ха; 17,99 %, Воћњаци=2379 ха; 17,79 %, Виногради=0 ха; 0 %, Ливаде и пашњаци= 8415ха; 62,92 %, Остало=173ха	рзс***
Жита, индустријско биље, поврће, крмно биље, остало(19) (ha, %)	Жита=1373 ха Индустријско биље=1 ха Поврће=5 ха Крмно биље= 772 ха Остало= 16 ха	рзс***
Просечна величина посела (КПЗ) по газдинству (ha)	4,54	рзс***

Обухваћеност пољопривредног земљишта комасацијом (ha)	0	Интерни
Обухваћеност земљишта неким видом удруживања (ha)	0	Интерни
Број пољопривредних газдинстава која наводњавају КПЗ	267	рзс***
Одводњавана површина КПЗ (ha)	0	Интерни
Наводњавана површина КПЗ (ha)	160	рзс***
Површина пољопривредног земљишта у државној својини на територији АП(20) (ha)	274,6568	Интерни
Површина пољопривредног земљишта у државној својини која се даје у закуп (ha):	13,5268	Интерни
- физичка лица (%)	100%	Интерни
- правна лица (%)	0	Интерни
Говеда, свиње, овце и козе, живина, кошнице пчела (број)	Говеда=3800, Свиње= 6757, Овце и козе= 25266, Живина= 27519, Кошнице пчела= 2390	рзс***
Трактори, комбајни, прикључне машине (број)	Трактори= 2190, Комбајни= 82, Прикључне машине= 5239	рзс***
Пољопривредни објекти (број)	8737	рзс***
чч, сушаре, стакленици и пластеници (број)	Хладњаче= 15, Сушаре= 111, Стакленици и пластеници= 957	рзс***
Употреба минералног ђубрива, стајњака и средстава за заштиту биља (ha, број ПГ)	Употреба мин. ђубрива= 3306 ха; 1990 ПГ, Употреба стајњака= 2685 ха; 20226 ПГ, Употреба средстава за заштиту биља= 1747ха ; 1732 ПГ	рзс***
Број чланова газдинства и стално запослених на газдинству:	6878	рзс***
(на породичном ПГ: на газдинству правног лица/предузетника) (ha)	На породичном ПГ=6875, на газдинству правног лица/предузетника=3	рзс***
Годишње радне јединице (број)	На породичном ПГ=6875, на газдинству правног лица/предузетника=3	рзс***
Земљорадничке задруге и удружења пољопривредника (број)	Земљорадничке задруге= 5, Удружења= 8	Интерни
Производња пољопривредних производа(количина):		
- биљна производња (t)	23137,5	рзс***
- сточарска производња (t, lit, ком.)	8656	Интерни
ПОКАЗАТЕЉИ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА		
Рурална инфраструктура		
Саобраћајна инфраструктура		
Дужина путева(km)	162,107	рзс*
Поште и телефонски претплатници (број)	Поште=4, Телефонски претплатници=2988	рзс*
Водопривредна инфраструктура		

Домаћинства прикључена на водоводну мрежу (број)	1748	рзс*
Домаћинства прикључена на канализациону мрежу (број)	1654	рзс*
Укупне испуштене отпадне воде (хиљ.м3)	366	рзс*
Пречишћене отпадне воде (хиљ.м3)	0	рзс*
<i>Енергетска инфраструктура</i>		
Производња и снабдевање електричном енергијом (број)	0	Интерни
<i>Социјална инфраструктура</i>		
Објекти образовне инфраструктуре (број)	16	рзс*
Број становника на једног лекара	639	рзс*
Број корисника социјалне заштите	714	рзс*
<i>Диверзификација руралне економије</i>		
Запослени у секторима пољопривреде, шумарства и водопривреде (број)	Запослени у сектору пољопривреде=46, Запослени у водопривреди= 51	рзс* рзс***
Газдинства која обављају друге профитабилне активности(30) (број)	0	рзс***
Туристи и просечан број ноћења туриста на територији АП/ЈЛС (број)	Број туриста = 785 , Број ноћења = 2936	рзс*
<i>Трансфер знања и информација</i>		
Пољопривредна саветодавна стручна служба (да/не)	ПССС „Ужице“	Интерни
Пољопривредна газдинства укључена у саветодавни систем (број)	40	ПССС

24.01.2024, Ксјрр
Датум и место

М.П.

Потпис овлашћеног лица у АП/ЈЛС